

AFIRMACIJA ŽENSKOG GLASA: ZAGORKA I TRIVIJALNI ŽANR

Komar Mihovilović, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:421925>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

AFIRMACIJA ŽENSKOG GLASA: ZAGORKA I TRIVIJALNI ŽANR
DIPLOMSKI RAD

ANA KOMAR

SPLIT, 2023.

ODSJEK ZA HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

AFIRMACIJA ŽENSKOG GLASA: ZAGORKA I TRIVIJALNI ŽANR

DIPLOMSKI RAD

Studentica:

Ana Komar

Mentor:

prof. dr. sc. Boris Škvorc

Split, studeni 2023.

SADRŽAJ

1. Uvod	2
2. Životopis	4
2.1. Odrastanje i novinarski rad	4
2.2. Književno stvaralaštvo	6
2.3. Društveni značaj Marije Jurić Zagorke	10
3. Feminizam Marije Jurić Zagorke	13
4. Ženski glas kroz djela Marije Jurić Zagorke	20
4.1. <i>Kći Lotrščaka</i>	23
4.2. <i>Republikanci</i>	26
4.3. <i>Kamen na cesti</i>	29
4.4. <i>Mala revolucionarka</i>	37
4.5. <i>Tajna Krvavog mosta</i>	40
4.6. <i>Kontesa Nera</i>	43
4.7. <i>Suparnica Marije Terezije</i>	45
4.8. <i>Dvorska kamarila</i>	46
4.9. <i>Kneginja iz Petrinjske ulice</i>	47
5. Žena i izborna pravo glasa	64
6. Zaključak	66
Sažetak	68
Summary	69
Literatura	70

1. Uvod

Marija Jurić Zagorka nedvojbeno je jedna od najznačajnijih, ne samo književnica, već i žena koje su živjele u prvoj polovici dvadesetog stoljeća u hrvatskim krajevima Austro-Ugarske i kasnije kraljevine SHS, a s pravom se smatra vodećom osobom borbe Hrvatica za prava žena i jednakost spolova. No, Marija Jurić Zagorka nije samo borac za prava žena, ona je i najpopularnija hrvatska književnica svoga vremena, unatoč svim osporavanjima i omalovažavanjima njezinog književnog izričaja i opusa. Koliko god se njezinu literaturu nazivalo šund literaturom, bez prave umjetničke vrijednosti i trivijalnog karaktera, njezina je popularnost i značaj koji je ostvarila utjecajem na generacije žena svojega vremena neosporna. Zagorkina su se djela čitala u Zagrebu i diljem Hrvatske. Čitatelji su s nestrpljenjem očekivali nova izdanja novina jer su objavljivale njezine romane u feljtonskom izdanju, prepričavalo se o nastavcima koji su objavljeni, nagađalo što bi se moglo dogoditi sljedeće i kako bi se radnja mogla razvijati.

Tek je moderna književna kritika prepoznala kvalitetu njezinoga rada. Iz perspektive književne povijesti i teorijskog promišljanja, a njezin značaj, ne samo za prava žena, već i za položaj Hrvatske i razvoj nacionalnih ideja, prepoznao je već na samome početku dvadesetog stoljeća Josip Juraj Strossmayer koji je i bio glavni financijer Marije Jurić Zagorke u počecima njezinog književnog stvaralaštva. Potonje spomenuti biskup odigrao je ključnu ulogu u poticanju Marije Jurić za orijentaciju prema pisanju povijesnih romana za široke mase.

Povjesničari književnosti smatraju kako pravi izvor njezine motivacije za pisanje i razvoj povijesnih romansi, u kojima žene imaju glavnu riječ i u kojima se veliča hrvatstvo te borba protiv hegemonije i okupacije, dolazi iz stresnog djetinjstva Marije Jurić Zagorke. Njezino je odrastanje obilježeno lošim obiteljskim odnosima među njezinim roditeljima, neprijateljskim stavom njezine tradicionalno orijentirane majke koja ju je već kao tinejdžericu bacila u ralje braka daleko starijeg muškarca sasvim različitih pogleda na svijet u odnosu na njezin. Njezin je suprug bio uvjerenja kako je jedina zadaća prave i poštene žene biti vjernom suprugom muškarcu koji joj može osigurati financijsku stabilnost i sigurnost. Međutim, buntovni duh darovite mlade Marije bio je presnažan da se mogao sputati okovima prisilnog i ugovorenog braka s muškarcem koji joj je htio nametnuti svoje svjetonazore i još se obogatiti na njezinom stvaralaštvu. Sve je to samo još jače produbilo bunt koji je eskalirao njezinim radikalnim, ali

veoma teškim potezima dostojnim vrhunske hollywoodske ekranizacije u kojima je ova tinejdžerica pobjegla od braka i muža i postala ikona hrvatske borbe za prava žena i ženskog književnog stvaralaštva među Hrvatima.

Postoji više razloga zašto nije moguće proučavati glasove žena u romanima Marije Jurić Zagorke bez uvida u njezino odrastanje i njezin život. U ovom kontekstu neophodno je spomenuti i to da se autobiografski motivi često pojavljuju u njezinim djelima, tako da poznavanje njezine sudbine baca novo svjetlo na sadržaj njezinih romana i ponašanje njezinih likova. Junakinje često zrcale i vlastite poglede na feminizam i prava žena, svoje čežnje i nadanja te predstavlja glas koji bi trebao probuditi tisuće žena kojima se te knjige nađu u rukama.

Pri pisanju ovoga rada, također je, osim analize djela Marije Jurić Zagorke, bilo važno proučiti i poglede na rad poznatih hrvatskih teoretičara književnosti kao što su Stanko Lasić i Maša Kolanović. Razlog zašto treba proučavati novije teoretičare više je u tome što oni revaloriziraju rad Marije Jurić Zagorke koja je često bila marginalizirana, a također predstavljaju zanimljivo štivo za današnje čitatelje.

2. Životopis

Promatranje značaja ženskog glasa i njegovu afirmaciju kroz djela Marije Jurić Zagorke ne može se započeti bez kratkog uvida u njezinu biografiju. Naime, upravo je život Marije Jurić Zagorke bio jedna stalna i dugotrajna borba za ženska prava i prepoznavanje žena u sredini u kojoj žene nisu bile prihvaćene kao jednakovrijedni faktor društva.

2.1 Odrastanje i novinarski rad

Ova je autorica i istaknuti borac za ženska prava rođena 2. ožujka 1873. u plemićkoj kuriji Negovec u blizini Vrbovca pod krsnim imenom Mariana, kao kći Josipe rođ. Domin i Ivana Jurića, kasatora dobra Negovec u posjedu Ivana grofa Erdödyja, Marijina krsnog kuma (Jakobović Fribec 2015.). Školovala se najprije zajedno s drugom dvorskom djecom u Rauchovu dvorcu, smještenom u Stubičkom Golubovcu na mađarskom jeziku jer je njezin otac postao upravitelj imanja barona Geze Raucha (kuma hrvatsko-ugarskog bana Khuena Héderváryja). Nastavak školovanja imala je u Zagrebu, gdje je završila višu djevojačku školu kod Sestara milosrdnica. Već je u najranijoj dobi pokazivala iznimni talent i inteligenciju, a posebice se iskazala u svojim literarnim radovima, slijedom čega je pokrenula i učeničke novine (Lasić 1986 : 34). Ipak, obiteljska situacija koju su označile stalne svađe među roditeljima i stalno podcjenjivanje od strane oca prema majci zbog malograđanskog porijekla, ali i na temelju spola, značajno su obilježili njezino djetinjstvo. Doda li se tome kako joj roditelji unatoč savjetima i preporukama grofa Raucha nisu omogućili daljnje školovanje, već su je maloljetnu udali i poslali u Mađarsku, jasna je njezina razočaranost u odnosu prema onda ustaljenim obiteljskim normama. Isto je tako razumljiva frustracija Marije Jurić Zagorke položajem žena u ondašnjem društvu.

Udana je za Andriju Matraja, sedamnaest godina starijeg činovnika koji je aktivno sudjelovao u mađarskoj administraciji, pa slijedom toga ni Marija nije bila sretna u tome braku, kako zbog generacijske razlike, nikada probuđene ljubavi između dvoje ženidbenika koji se zapravo nikada ranije ni nisu upoznali, tako i zbog osjećaja podcjenjivanja njezinog materinjeg jezika. Andrija Matraj prepoznao je njezin talent i htio ga upotrijebiti za svoje mađaronske pobude, ali i za stjecanje financijske koristi, pa ju je tako poticao da piše svoje tekstove na mađarskom jeziku, što je Zagorka odlučno odbijala.

Brak nije dugo potrajao, njezine frustracije prerasle su u živčani slom koji je kulminirao time što je pobjegla od svog muža u Zagreb. Tamo započinje njezina novinarska karijera, što je tada bilo neuobičajeno za žene, a često je to bila i mukotorna borba za afirmacijom. Odbija roditeljsku skrb (i novac) te se, postavši punoljetnom, odlučuje boriti za samostalan i neovisan život u kojem će se uzdržavati isključivo vlastitim pisanjem. Prvo bježi u jaku u Srijemsku Mitrovicu, a nakon toga u Zagreb. Zahvaljujući pomoći svog oca, Zagorka je uspjela dobiti rastavu braka, čime je Andrija bio oslobođen plaćanja alimentacije i obveze vraćanja njezine imovine (biografija.com 2010).

Od 1895. do 1910. Marija Jurić biva stalno zaposlena u redakciji novina *Obzor*, tadašnjeg veoma uglednog zagrebačkog dnevnika. U početku je bila anonimna reporterka, ali zahvaljujući kvaliteti svojih tekstova, polako se uzdiže u novinarskoj hijerarhiji sve do europski afirmirane političke novinarke koja izvještava o svim važnijim političkim zbivanjima u regiji. Također, piše romane sa suvremenom tematikom (*Roblje* 1899.; *Vladko Šaretić* 1903.), jednočinke za amaterske kazališne družine, pripovijetke i humoreske te polemičke tekstove u kojima se zalaže za ravnopravnost spolova (polemika s A. G. Matošem, 1909.) i za ženska prava (pravo na obrazovanje, na profesiju, na imovinu i žensko pravo glasa). Tekstove objavljuje pod različitim, često i muškim pseudonimima (Jurica Zagorski, Petrica Kerempuh, Iglica), a njezin je najpoznatiji pseudonim Zagorka, što izabire zbog ljubavi prema ljudima iz hrvatskog puka, s čijim se životnim teškoćama solidarizirala od najranijeg djetinjstva, unatoč tome što je potjecala iz imućne obitelji, načinom života bliske mađarskom plemstvu (Jakobović Fribec 2015 : 15).

Kako je, osim nametanja patrijahalnog društva, također osjećala frustracije i nametanjem mađarizama u tadašnjem vremenu, Marija je Jurić Zagorka uz naklonost i blagoslov, ali i pod pokroviteljstvom biskupa Josipa Jurja Strossmayera, započela je s pisanjem povijesnih romana, koji su izdavani na hrvatskom jeziku te koji su postali vrlo zanimljivi širokoj čitalačkoj publici (zbog čega prestaje s novinarskim radom). U zagrebačkim, bečkim i budimpeštanskim arhivima istražuje dokumentarnu građu na čijim temeljima, obilno se služeći literarnom imaginacijom, gradi uzbudljive zaplete i priče, s bogatom galerijom romanesknih likova, među kojima su žene važni povijesni akteri. Ti su romani u nastavcima (njih četrdesetak u nizu) živopisno evocirali već zaboravljenu hrvatsku prošlost 16., 17. i 18. stoljeća, a bili su objavljeni kao prilozi u dnevnim novinama (u

Jutarnjem listu, 1920-ih), vrtoglavo podižući nakladu i Zagorkinu popularnost. Postajući hrvatskim spisateljskim i čitalačkim fenomenom, uskoro dobiva nadimke iz naroda: „grička vila“ (nakon izlaska *Gričke vještice*) i „kraljica Hrvata“ (nakon *Gordane*). No, za života, kritika joj nije bila sklona. Ignorirajući njezine spisateljske kvalitete i spisa i fenomen visoke čitanosti, literarni moćnici te romane proglašavaju „trivijalnom šund literaturom“, zaobilazeći je u književnim pregledima, čitankama i antologijama (Jakobović Fribec 2015 : 16).

Naglašavanje razlika između umjetničke i trivijalne (šund) literature bio je temelj na kojem su se književnici htjeli istaknuti u svojoj kvaliteti rada, neovisno o tome kako široke mase prihvaćaju taj rad, već isključivo bazirano na recepciji književne kritike. Takvim pogledom razvijala se ideja kako trivijalna književnost može imati sve ono što i umjetnička, osim same umjetnosti, dok umjetnička književnost može imati i sve elemente trivijalnosti – osim same trivijalnosti, na neki način potvrđujući tautologičnost argumentacije temeljene na principima logičkoga zaključivanja toga tipa (Lugarić 2009 : 180).

Kada su u doba narednog pokreta 1903. smijenjeni urednici Josip Pasarić i Milan Heimerl, Zagorka je postala neformalnom urednicom *Obzora*. Kako je iste godine organizirala demonstracije protiv bana, i sama je bila zatvorena. 1906. Zagorka je otputovala u Budimpeštu, odakle se redovno javljala kao stalna dopisnica *Obzora* pišući izvješća o radu zajedničkoga Ugarsko-hrvatskog sabora. Kako je vješto pratila politička zbivanja unutar Austro-Ugarske Monarhije, uredništvo *Obzora* 1909. poslalo ju je u Beč kako bi mogla pratiti zbivanja oko ondašnjih važnih političkih procesa. Nakon povratka u Zagreb, još je neko vrijeme radila u *Obzoru*, a već je iduće godine pokrenula ilustrirane tjedne novine *Zabavnik*, a iste je godine započela suradnju s *Jutarnjim listom* pišući društvene i kriminalističke reportaže (biografija.com 2010.).

2.2 Književno stvaralaštvo

Prvi roman Marije Jurić Zagorke bio je roman *Roblje* objavljen 1899. koji je nastao temeljem suradnje s biskupom Strossmayerom. Upravo je biskup Strossmayer financirao tiskanje toga romana, uvjeren kako njezin talent može pomoći pri usmjeravanju čitalačke publike s tadašnjih popularnih romantičarskih njemačkih romana na domaće nacionalno štivo koje će služiti usponu nacionalne ideje Hrvata. Uskoro se pojavljuju u HNK na sceni drame

koje piše Marija Jurić Zagorka, *Što žena umije* i *Novi roman*. To se događa na samom početku dvadesetog stoljeća, odnosno 1901. Kritike nisu dobro prihvatile te drame, posebice zbog prkošenja mađarizaciji te zbog toga što je žena, pa je stoga iste godine Marija Jurić Zagorka objavila tragediju *Poslije premijere* kao odgovor na kritike. Tijekom prosvjeda protiv mađarizacije, Marija je Jurić Zagorka uhićena i zatvorena u zatvoru u Petrinjskoj, a vrijeme u samici koristi tako da piše povijesnu dramu *Evica Gupčeva*. Cenzura nije dopustila distribuciju toga djela, zbog pretjerano nacionalistički nastrojenih stavova za tadašnje vrijeme dominirajuće mađarizacije. Ipak, drama je izvedena u Splitu, s obzirom da je Dalmacija bila pod izravnom upravom Austrije i ugarska mađarizacija nije imala svoga utjecaja. Za tu priliku, Marija Jurić Zagorka otišla je samostalno u Split i sudjelovala u režiji. Prvi put koristi, svoj kasnije vrlo popularni pseudonim Zagorka, 1903. kada objavljuje roman *Vlatko Šaretić*, posvećen suvremenom zagrebačkom životu svoga vremena. Najpoznatije svoje romane objavljuje potom u feljtonima, počevši od svog trećeg romana *Kneginja iz Petrinjske ulice*, koji objavljuje u nastavcima od siječnja do rujna 1910. Zanimljivo je spomenuti kako je, zahvaljujući tome romanu, Marija Jurić Zagorka zapravo postala pionirkom kriminalističkog romana u hrvatskoj književnosti (prema: Blažević 2014. i Lasić 1986.).

Zagorka počinje pisati povijesne romane pod pritiskom uredništva *Obzora* da bi njima podigla naklade. Romani su privukli veliku čitateljsku publiku i dostizali velike naklade, ali ih književna kritika naziva „šund-literaturom“. Romani su zbog interesa publike tiskani u ponovljenim izdanjima, na njima su najviše zarađivali nakladnici i urednici, ali ne i Zagorka. Većinu povijesnih romana napisala je između dva svjetska rata, tada je živjela i radila u Esplanadi, u apartmanu 325. U HNK-u praižvedena je Zagorkina dramatičnija romana *Grička vještica*, godine 1916. Publika je oduševljena, kritika ju napada, ali predstava puni kazalište. Nakon godinu dana praižveden je pučki igrokaz *Jalnuševčani*, također na sceni HNK (Blažević 2014.).

Neposredno nakon prvog svjetskog rata, Marija Jurić Zagorka započinje još jedan žanr u hrvatskoj književnosti, znanstveno-fantastični roman. Tijekom 1918. i 1919. tako objavljuje u *Jutarnjem listu* kroz feljtone roman *Crveni ocean*, socijalno-utopističke tematike, izravno inspiriran radom Nikole Tesle i njegovih izuma. U nastavcima objavljuje i roman *Kći Lotriščaka te Tozuki* 1922. koji govori o ulogama tajnih društava.

Svoj bogati opus nastavila je 1924. romanom o jakobinskoj uroti *Republikanci*. Slijede romani *Dvorska kamarila Marije Terezije* koji je tiskan 1926., a dvije godine potom izlazi još jedan povijesni roman *Plameni inkvizitori*. Jedno od najvažnijih djela Marije Jurić Zagorke, autobiografski roman u kojem progovara o svojem djetinjstvu, prvom braku i odrastanju, *Kamen na cesti* izlazi također u obliku feljtona u *Ženskom listu* kroz nastavke od 1932. do 1934. U navedenom romanu jasno ističe svoje feminističke ideje i stavove te njihov razvoj kroz njezino mladenačko iskustvo i okolinu. Roman *Gordana* izlazi 1934., a na isti se roman nastavlja još jedan povijesni roman *Kraljica Hrvata*, također objavljuvan kroz feljtone i to od 1937. do 1939. Roman *Vitez slavonske ravni* objavljuje 1938. Tijekom 1940. pak objavljuje roman u nastavcima *Mala revolucionarka* (prema: Blažević 2014. i Lasić 1986.).

Književni rad i izdavaštvo Marije Jurić Zagorke obilježeno je jednim veoma zanimljivim fenomenom, gotovo se može reći apsurdom - danas vrlo cijenjena književnica te neizostavni faktor razvoja hrvatske književnosti među suvremenicima smatrana je prosječnim šund autorom te je kao takva ostala zapamćena najviše po svojim feljtonskim romanima¹ koji su joj u isto vrijeme donosili popularnost kod publike i čitanost kakvu ni danas većina hrvatskih pisaca nema, ali i brojne napade drugih pisaca, kritičara i intelektualaca koji su njezine tekstove proglašavali trivijalnim i bez umjetničke vrijednosti. Zagorka je, dakle, najveću popularnost kod čitatelja postigla svojim feljtonskim romanima, dakle onima koji su bili objavljuvani u nastavcima, u raznim novinama i časopisima, mjesecima, pa i godinama (Perić 2010 : 33).

Zagorkinu marginalnu poziciju u tradicionalnom popisu kanonskih autora prvenstveno su uzrokovala dva važna aspekta njezine autorske figure, budući da njezin opus kronološki pripada književnopovijesnom okviru modernističkoga doba, a njezino se mjesto u nacionalnom kanonu vidi prvenstveno u odnosu na vodeće autore tog doba. S jedne strane, za spisateljice je bilo vrlo malo mjesta u konvencionalnom, pretežito muškom kanonu moderne, u koji spadaju pisci poput A. G. Matoša, J. Polića Kamova, T. Ujevića, M. Krleže i drugih. S druge strane, budući da je modernistički kanon konstruiran na standardu visoke estetske vrijednosti, autori popularne književnosti nisu mogli biti uvršteni na "popis odabranih" modernista. U Zagorkinu slučaju postoji i još jedan otklon od modernističke književne

¹ Feljtonski roman jest vrsta romana koji izlaze u novinama ili časopisima u nastavcima kao redovite rubrike. Najčešće su se pojavljivali u književnim časopisima, ali i u svakodnevnom tisku kao oblik jednostavnog štiva za široke mase, pa im je često osporavana književna i umjetnička vrijednost.

paradigme: izvjesna retrogradnost njezina književnog stvaralaštva i oslanjanje na devetnaestostoljetne uzore, uključujući tradiciju modernih pučkih igrokaza i prozne narativne modele Šenoe, Tomića i Kumičića.

Da bi se pokušalo definirati Zagorkino mjesto u modernističkom sustavu književne produkcije, potrebno je prvo preispitati ideju modernizma kao književnog doba i razriješiti konceptualni sukob koji se često pojavljuje u njegovim književnim i povijesnim pripovijestima. S jedne strane, mora se napraviti razlika između pojmova "modernizam" i "moderna" jer se potonji koristi za označavanje povijesnog razdoblja s duljim vremenskim rasponom od modernizma i mikroperiodizacijskog markera za prvo razdoblje modernizma. Za Zagorkino mjesto u tom književnopovijesnom okruženju jednako je ključno razlikovanje moderne kao epohe i moderne ili esteticizma kao njezine prve faze. Iako njezino stvaralaštvo obuhvaća šire vremensko razdoblje unutar doba modernizma, njezino se ime nerijetko pojavljuje tek u „razdoblju ranog modernizma“.

Zagorka ima mjesto u području visoke financijske vrijednosti, ali niskih kreativnih vrijednosti. Na njezin nedostatak uspjeha utjecala je i distribucija žanrova u književnom polju, koja je tipično isključivala masivne prozne forme, osobito one koje su nosile devetnaestostoljetno naslijeđe povijesnih i pseudopovijesnih romana. U nekim slučajevima Zagorka je i sama zauzimala takav stav, navodeći da je samo novinarka koja piše za širu javnost u borbi protiv utjecaja njemačke književnosti.

I dok se podatci o izdanjima Zagorkinih djela prvenstveno mogu promatrati kao pokazatelji njihove čitanosti, način na koji su njezina djela predstavljena u hrvatskoj književnoj historiografiji i znanosti o književnosti ključan je za rekonstrukciju njezina položaja unutar književne povijesti i kanona modernizma, koji joj pripada.

Valjalo bi se zapitati podrazumijeva li revalorizacija Zagorkina opusa i njezino uvrštavanje u modernistički književni kanon, s obzirom na to da je njezino uvrštavanje u povijest hrvatske književnosti podrazumijevalo zaokruživanje konvencionalne slike doba modernizma prepoznavanjem drugih, nereprezentativnih oblika književne produkcije toga doba. Odgovor na taj upit bio bi "da" u skladu s prvim kriterijem mogućeg kanonskog značaja, a to je prikaz pojedinog autora u književnim ocjenama. Još uvijek nije jasno gdje se

ona uklapa u taj kanon. Zagorka očito ima značajnu poziciju u hrvatskoj književnosti, što najzornije pokazuju feministički odjeci koje dobiva kroz zadnjih tridesetak godina.

Sam čin Zagorkina priznanja zahtijevao bi preispitivanje postupaka na temelju kojih su pojedini tekstovi upisani u književnu povijest i postali dio njezina kanona jer ona u kanon ulazi kao neobična autorica, i donekle remetilačka književna sila. Bez obraćanja svim Zagorkinim autorskim licima: ženskim, pučko-književnim, aktivističkim, čak i novinarskim, i bez isticanja zašto bi njezino uvrštavanje u nacionalni kanon hrvatske književnosti bilo moguće i/ili potrebno, puko ispisivanje njezina imena ne bi bitno promijenilo njezin marginalni položaj u povijesti hrvatske književnosti (Grgić 2009 : 18-31).

Međutim, kvalitetom, brojnošću djela i popularnošću među čitateljskom publikom neprijekorno najbolji pisac trivijalnoga, zabavno-pučkoga povijesnoga romana jest Marija Jurić, poznata pod književnim imenom Zagorka. S naročitim smislom za fabuliranje, dinamiku radnje, služeći se i povijesnom dokumentacijom, ali i svim poznatim rekvizitima trivijalne proze (ubojstva, zamjene lica, dvoboji, ljubav i mržnja i slično), Zagorka je ostvarila opus estetski vrijedan pozornosti (Šicel 1997 : 186-187).

2.3 Društveni značaj Marije Jurić Zagorke

Prihvatanje, odnosno recepcija rada Marije Jurić Zagorke među njezinim suvremenikima bila je obilježena s dvije sasvim oprečne krajnosti: na jednoj strani bila je rado čitana i obožavana među širokim masama, posebno djevojkama i mladim ženama koje su rado čitale njezine feljtonističke romane, fantazirale poistovjećujući se s njezinim odvažnim glavnim likovima i time polako u sebi razvijale ideje većih ženskih sloboda, što je upravo bilo ono što je Zagorka najviše i htjela potaknuti kod svojih čitateljica. Nikada nije bilo osporeno kako je Zagorka među širom populacijom nositeljica naslova najpopularnije hrvatske spisateljice, čitane i iznimno voljene, posebice kod žena. Njezin značaj iz toga vremena vidljiv je i danas jer se redovito u knjižnicama mogu pronaći čitave police posvećene isključivo njezinom radu, a na buvljacima i u antikvarijatima najčešće se mogu pronaći stara izdanja njezinih djela što svjedoči kako je zauzimala veoma važno mjesto u brojnim kućnim bibliotekama starijih generacija.

S druge strane, kulturni autoriteti i književna kritika suvremena Zagorki redovito je dovodila u pitanje njezinu umjetničku i književnu kvalitetu, pa čak i legitimitet. Posebice se nalazila na udaru muške književne kritike koja naprosto nije mogla prihvatiti kako jedna feministica postaje popularnija od njih te kako njezina djela toliko utječu na mase. Gotovo svi najvažniji književnici i kritičari njezina doba, među kojima se ističu A. G. Matoš, K. Š. Gjalski, Lj. Maraković, M. Hanžeković, a kasnije i M. Krleža, redovito su osporavali i kritizirali, pa čak i ismijavali njezin rad, nazivajući je književnicom za neobrazovane i priglupе mase, bez ikakve relevantne kvalitete i umjetničkog značaja, običnog pisca šund literature. Niz uvreda kroz književnu kritiku na račun Marije Jurić Zagorke bio je impresivan: „grafomantkinja koja piše literarni korov“, „šund-literatura za kravarice“, „duševna isparavanja“, „književne zafrige“, „poknjiženi trač“, samo su neke od uvreda koje su joj redovito servirane. Ipak, treba spomenuti kako nisu svi utjecajni muškarci njezina vremena omalovažavali njezin rad. Štoviše, dvojica muškaraca koji su joj pružili potporu uvelike su zaslužni što je uopće mogla razviti svoj talent i postati toliko popularan i razvikan pisac. To su prije svega J. J. Strossmayer i F. Supilo, koji su prepoznali njezine kvalitete i njezin potencijal, neovisno o njezinom spolu.

Naoko jasne konstatacije o desetljećima dugoj Zagorkinoj marginalizaciji sakrivaju ipak nešto složeniju povijest recepcije, čije bi glavne osobine bile, koliko marginalizacija, toliko i popularnost. Zagorkin je slučaj gotovo školski primjer kako su, kada je riječ o književnim i općenito umjetničkim vrijednostima, elitističko osporavanje i masovna prihvaćenost redovito međusobno zavisni faktori (Coha 2010 : 34). Upravo zahvaljujući tome, može se s pravom ustvrditi kako je Marija Jurić Zagorka simbolična figura hrvatske književnosti svojega vremena jer, s jedne strane, nitko od hrvatskih pisaca nije bio toliko ismijavan i preziran kao ona i njezina književnost, a s druge strane, nijedan hrvatski pisac nije bio toliko čitan pa i voljen kao ona (Lasić 1986.).

Teorijski je postulirano i iskustveno verificirano da su parametri kojima se mjeri omiljenost književnoga djela od strane publike najčešće obrnuto razmjerni onima koji odražavaju status u akademskim kanonima. Populizam se često poistovjećuje s deficitom estetske kvalitete, a njegova se cijena plaća kamatama koje diktira kritika. Zagorka je osjećala nezahvalan položaj između slave obećane populizmom i marginalizacije kojom, zbog populizma, kažnjavaju znanstvene i kritičke instance (Coha 2010 : 35).

Važni procesi revalorizacije njezinih djela u domaćoj znanosti o književnosti započeli su u razdoblju socijalizma, i to posebice u drugoj polovici ere socijalističke Jugoslavije, kada je, nažalost, Zagorkin zemaljski život već bio završio, pri čemu je njezina recepcija opet obilježena oprečnim sudovima. U socijalizmu je Zagorka nerijetko služila kao petrificirani označitelj šund literature koja kvari duhovni obzor socijalističkog čovjeka, posebice neposredno nakon rata kada je takav pisac bio neprimjeren za socijalističke ideje. No, prve su znatnije geste njezine rehabilitacije u intelektualnoj sredini nastale upravo u tome razdoblju. Riječ je o predgovoru Ive Hergešića Zagorkinu romanu *Tajna Krvavog mosta* (1963.) i monografiji Stanka Lasića *Književni počeci Marije Jurić Zagorke* (1986.), u kojima su spomenuti znanstvenici započeli govor o Zagorki izvan uobičajenih stereotipa vježbanja intelektualnih mišića na njezinu popularno-kulturnom opusu. Međutim, te su važne inicijative ostale nedovršene jer su spomenuti znanstvenici najveći dio svog intelektualnog angažmana naposljetku ipak posvetili kanonskim modernističkim autorima poput Krleže, Baudelairea, Maupassanta, dok je Zagorka strpljivo čekala na svoj trenutak. Osim Lydie Sklevicky, ni feministice u socijalizmu nisu dovoljno uočile važnost njezinog feminističkog djelovanja u čijem se kontekstu u novije vrijeme o Zagorki najviše raspravlja (Kolanović 2010 : 43).

Nedvojbeno je njezinoj rehabilitaciji u komunističko vrijeme uvelike otežavajuća okolnost bilo i njezino domoljublje, koje se nije uklapalo u tadašnji nacionalni koncept države i ideje prema kojima je hrvatsko domoljublje povezano isključivo s ustaškim pokretom i fašizmom, a pri čemu bi rehabilitacija jedne autorice ili čak prihvaćanje njezinog značaja tijekom njezina života bilo teško prihvatljivo jer bi razotkrilo kako su postojali očito i domoljubi, a Marija Jurić Zagorka je svakako jedna od njih - koji nisu htjeli imati nikakve veze s fašizmom i ustaštvom, a koji su i dalje ponosno isticali da su Hrvati i nosili hrvatsko ime.

Integracija Zagorkina stvaralaštva u kanon hrvatske književnosti sinkronizirana je s modifikacijama u načinu na koji se hrvatska književna znanost tijekom druge polovice protekloga i u prvome desetljeću ovoga stoljeća odnosila prema popularnoj književnosti. Ulazak u hram relevantnih, znanstvenoga interesa dostojnih naslova nacionalne književnosti, Zagorkinu je književnom opusu omogućio Ivo Hergešić poprativši 1963. predgovorom projekt izdavačke kuće *Stvarnost*. Svoj je blagoslov njezinu stvaralaštvu ugledni komparatist pravdao onako kao što je to često činila i ona sama: glavnom vrlinom pripadnoga joj

književnog korpusa proglasio je njegovu društvenopolitičku svrhovitost, tj. nacionalnu, socijalnu i feminističku osviještenost i didaktičnost (Coha 2010 : 34).

Interesni se obrat vađenja Zagorke iz dugogodišnje prašine poklapa s činjenicom općega procvata popularne kulture u novoj tranzicijskoj strukturi osjećaja, i to posebice popularne kulture namijenjene ženama koja računa s feminizmom kao svojom nultom pretpostavkom, dakako, uz posljedice opasne stereotipizacije sama feminizma koje iz toga nerijetko proizlaze. Upravo se u Zagorkinu slučaju ogleda primjer feminizma ostvarenog u popularnoj kulturi čija se specifična artikulacija može prikazati na nekoliko primjera Zagorkinih razmatranja o poziciji feminizma u svakodnevicu žena vremena u kojem je stvarala (Kolanović 2010 : 46).

Tako je danas Marija Jurić Zagorka ponovno postala popularna autorica, iako je već gotovo pola stoljeća prošlo od njezine smrti te su se tijekom 2012. tiskala gotovo sva njezina važnija djela. Ironijom sudbine, ta su djela ponovno tiskana u nakladi uz dnevne novine, ovog puta ne kao dio feljtona unutar samih novina, već kao prateći poklon po atraktivnoj cijeni novina kako bi im se povećala naklada. Ipak, za autoricu koja je, osim književnice, bila i strastvena novinarka, možda je upravo to najveće priznanje njezine kvalitete i značaja, što je ponovno, uz jedne od najtraženijih dnevnih novina, uspjela prodrijeti do široke populacije jedne sasvim nove generacije žena koja uvelike živi prema načelima koja je ona sama postavila.

3. Feminizam Marije Jurić Zagorke

Marija Jurić Zagorka s razlogom se smatra začetnicom feminizma na prostorima Republike Hrvatske te pionirkom feminizma. Njezin je cijeli život zapravo borba za prava žena i za afirmaciju žena, a upravo je kroz svoj primjer pokazala kako se drugačije tretiralo u njezino vrijeme osobe prema spolu, pa je tako, unatoč svojem talentu, često bivala podcijenjena i osporavana.

Njezin feminizam zasnovan je na njezinom buntovništvu koje je počelo i prije nego su se u njoj razvile ideje borbe za prava žena i jednakost spolova. Zapravo, njezino buntovništvo započelo je kroz anti-mađarstvo, a tijekom odrastanja preraslo je u borbu za prava žena. Zanimljiv je incident koji je već kao desetogodišnja djevojčica izazvala. Koristeći blizinu bana Héderváryja, uslijed posla svog oca iskoristila je priliku te je ovog omraženog mađaronskog bana pozvala da obrani Hrvate od Mađara i njihove hegemonije. Naivnost, ali i neustrašivost djeteta, omogućila joj je izravno to moliti od osobe koja je u povijesti ostala zapamćena kao najveći mađarski hegemonist južno od Drave. S osamnaest godina, a tada već udana žena za muža kojeg nije voljela i s čijom se unitarističkom pro-mađarskom politikom nikako nije slagala, objavila je uvodnik o vođi seljačkog ustanka Matiji Gupcu, pri čemu je navela u uvodniku kako duh Gupca optužuje Hrvate za njihovo služništvo. Zgroženi njezinom hrabrošću, suvremenici su joj ukazali na to kako politika i izražavanje političkih stavova nisu za nju jer je žena. Savjetovali su joj kako bi se trebala prestati baviti pisanjem jer politički rad nije za žene. Naravno, suočavanjem s takvim pogledima i stavovima, Marija Jurić Zagorka nije razvijala samo „hrvatski“ bunt, već i svoj vlastiti ženstveni bunt koji će dovesti do stavljanja svih ženskih likova upravo u centar radnji.

Potrebno je prepoznati kako je Zagorka uvelike povezivala svoju podčinjenost kao bračni partner podčinjenosti koju ima žena u društvu. Smatrala je kako je podčinjenost žene u braku temeljni uvjet njezinoj podčinjenosti u društvu. Neugodni prvi brak s daleko starijim nepoznatim muškarcem sasvim drugačijih svjetonazora od njezinih, koji je grubo prekinuo njezino djetinjstvo i tinejdžersku dob, nedvojbeno je snažno utjecao na izgradnju takvog stava pa se stoga prepoznaje analogija prisilnog braka u kojem je njezin muž želio upravljati njezinim životom i štoviše, njezinom misli, pa je htio da postane mađarska književnica i instrument politike mađarizacije, pokretač ideje o povezanosti obiteljskog odnosa kao temelja

za politički odnos prema ženama. Omalovažavanje ženskog rada Zagorka ispisuje kao „muške upute“ o nesposobnosti žena za pisanje književnih i novinarskih radova.

Već je u svojim prvim tekstovima Zagorka orijentirana prema feminizmu i pravima žena. Ipak, svoju ulogu kao značajna feministica dobiva tijekom 1909. kada je sudjelovala u jednoj od najznačajnijih feminističkih polemika u Hrvatskoj - o ravnopravnosti spolova. Nju je otvorila Mira Kočonda temom *Žena i naprednjaštvo*, a uključile su se Marija Jurić Zagorka, putem svojeg teksta *Napredna žena i današnji muškarci* i Zofka Kveder, pišući o „modernoj ženi i braku“. Antun Gustav Matoš, tada jedan od vodećih književnika i kulturnih autoriteta, žestoko se obrušio na njihove stavove i poglede pa je ustvrdio kako žena može biti isključivo majka i bračna družica, ali je poželjno da bude i poezija i vjernost, a da je sve ostalo prostitucija, posebno „nekakva borba za emancipaciju“ (Lasić 1986 : 178). Matoš je, štoviše, otišao i mnogo dalje u polemici 1926. koju je vodio upravo s Marijom Jurić Zagorkom, pri čemu je sveo ženu isključivo na dvije temeljne egzistencijalne dužnosti: da rađa djecu i da bude ljubavnica mužu. Drugim riječima, Matoš je ustvrdio kako ženi pripada mjesto isključivo u kuhinji i u spavaćoj sobi. Nažalost, u polemiku se uključila i Mira Kočonda, koja je imala radikalne stavove u kojima se zalagala za matrijarhalnost pa je htjela da žena postane superiorna muškarcu, očito kao reakcija na patrijarhalnu kulturu i takve Matoševe stavove, no Marija Jurić Zagorka zagovarala je sasvim drugačije, danas u potpunosti prihvatljive stavove za oba spola: žena ne smije ubiti ženu u sebi i postati ženski muškarac, već treba u izjednačenom i zajedničkom sudjelovanju, skladnom prožimanju dvaju principa, i muškog i ženskog, zastupati svoju poziciju. Matoš se takvom pogledu narugao kao feminističkom hermafroditstvu.

Zagorka je cijeli život, kako svojim primjerom, tako i promatranjem svoje okoline, svjedočila o podčinjenom položaju žene protiv čega se aktivno borila svojim radom i svojim pisanjem. U njezinim djelima lako je uočiti otpor patrijarhalnoj kulturi i političkom paternalizmu. Na vlastitom primjeru opisala je položaj žena i patrijarhalne predrasude o ženama u politici: „svugdje sam bila dočekivana s nepovjerenjem i prezirom jer je žena u politici u 19. stoljeću bila smatrana poput žene u javnoj kući“ (Đorđević 1979 : 11).

Svoju priliku da se dokaže kao dostojna muškaraca i društva u kojem dominiraju muškarci, Zagorka je dočekala tijekom protu-mađarskih prosvjeda u kojima je odbila ustuknuti pred strahom od zatvora u slučaju nastavka protu-mađarskog djelovanja. Tijekom

tih prosvjeda protiv Héderváryja, cijela redakcija *Obzora* u kojem je radila i Marija Jurić Zagorka, povukla se u sjenu kako bi izbjegla pritvaranje, no Zagorka je odbila to učiniti te je odlučila kako joj je draže ostati i riskirati zatvaranje te je nastavila samostalno uređivati *Obzor*. Time je postala prva hrvatska urednica novina. Ubrzo je i ona završila u zatvoru, a za to vrijeme Zagorka kaže da je to najljepše razdoblje njezina života:

Proživljuje se u tamnici dvostrukom snagom. Tamnica čeliči, gradi, diže, zanosi. Nikad se u slobodi ne može čovjek dovinuti osjećaja što ih rađaju rešetke! Počinješ sam sebe poštivati. Svrha života je oko tebe, i pred tobom (Lasić 1986 : 114).

Najbolji primjer Zagorkinih pogleda na feminizam i suvremeni položaj žena u tom je pogledu tekst *Hrvatske žene i politika* objavljen u *Obzoru* 1908. u kojem Zagorka naglašava opasnost opreke između feministice i „njezina generaliziranog drugog“ (Brundson), tzv. obične žene ili kako je Zagorka naziva: samo žene, dok naprednu naziva onom koja je i čovjek. Kao motivacija za spomenuti tekst, Zagorki je poslužio incident koji se dogodio između dvije žene na jednom poslijeizbornom skupu kada je jedna od žena zahtijevala od političkih pobjednika pravo za sve žene, dok se druga protivila tomu zahtjevu, tvrdeći da ne zahtijevaju sve žene političko pravo, neke od njih, dapače, žele ostati samo žene. Kritizirajući obične žene zbog njihovih predrasuda da će uključivanjem u političku borbu izgubiti dio svoje ženstvenosti; ili, kako se slikovito izražava Zagorka u modnoj metafori kao provodnom motivu cijeloga teksta (Kolanović 2010 : 40):

„Dakle se je našlo žena, koje su mislile, da govornica predlaže: odrecimo se ženstva i obucimo hlače.“

Ohrabrena svojom ulogom urednice, Zagorka odlučno nastavlja svoje feminističko djelovanje osnivajući *Ženski list* 1925. i *Hrvaticu* 1939. Time se jasno postavila na čelo borbe za ravnopravnost spolova i prava žena. Ono što je posebice omogućilo Zagorki popularnost i što je omogućilo razvoj njezinih ideja prije svega nije strogi feministički stav, već njezin fleksibilan pogled na poziciju obične žene svog vremena, prvenstveno mlade žene koja ima ispred sebe snove i želje, a koja se u tome sukobljava ne samo s tradicionalnim društvom u kojem odrasta, već se suprotstavlja i s tradicionalnim, često zadržanim stavovima svoje obitelji, ponajviše upravo drugih žena koje smatraju kako je uloga koja je zadana u patrijarhalnom

društvu ženama zapravo jedina ispravna i čedna uloga za ženu. Zagorka i njezin feminizam razvijaju se upravo u kontekstu patrijarhalne kulture vremena u kojem živi i radi te vremena u kojem se i ona sama morala grčevito boriti za svoj opstanak i opstanak svojih ideji i zamisli te ostvarenja onoga što je u svojem životu postigla.

Zagorka ne poziva samo obične i svakodnevne žene na borbu za svoja prava i za postizanje jednakosti spolova, ona također poziva i feministice na odustajanje od svojih težnji za dominacijom i svojih težnji da postanu više muškarci od samih muškaraca. Štoviše, Zagorka veoma cijeni ženske osobine svake žene i ulogu žena i muškaraca, pri čemu fizička snaga i borba uvijek ostaju osobine koje pripisuje muškarcima, a jednakost spolova ne smije se postići borbom mišića već intelektualnim radom. Ona također poziva i feministice na prilagođavanje svoga diskursa i načina izražavanja domaćim prilikama i intelektualnom horizontu običnih žena u Republici Hrvatskoj jer isključivo se na taj način mogu uspješno prenositi njihove poruke i potaknuti obične hrvatske žene na borbu s uspješnim rezultatima. Zanošenje primjerima i idealima izvana, gdje vladaju sasvim drugačiji kulturni i društveni svjetonazori, iluzorno je i dugoročno obeshrabrujuće ukoliko se nastoje te iste ideje primijeniti u hrvatskoj kulturi i zajednici. Posebno je uživala u svojoj ulozi voditelja pokreta za prava žena i posebno je srčano ispunjavala svoje zadatke i uloge. Kako je sama napisala:

Taj mi je rad bio potrebom života kao hrana, zrak i sunce tijelu i moje političko djelovanje smatrala sam nečim sasvim prirodnim. Pošto nisam uvažavala društvenu zablude, koja je stvorila nepisan zakon protiv javnog rada žene, naišla sam na putu tog rada na neprijateljstva, čije posljedice snosim još danas (Jakobović Fibrec 2008 : 14).

Nažalost, list *Hrvatica* nije bio dugoga vijeka. Dolaskom ustaša na vlast, list je 1941. obustavljen, a vlasti su joj zaplijenile svu imovinu, a njoj zabranile svako javno djelovanje. Ona je pokušala samoubojstvo, ali je preživjela i do kraja rata osjećala posljedice. Živjela je od milodara obožavatelja u osami, sve do kraja rata. Iako su je vlasti pokušale uključiti u tadašnju promidžbu i rad ustaškog pokreta, svjesne njezine uloge u predratnoj Hrvatskoj, ona je odbijala ikakvu suradnju s tadašnjim institucijama, a aktivno je razmišljala i o odlasku u partizanski pokret. Poodmakla dob ipak ju je zadržala kod kuće, sve do kraja rata (Đorđević 1979 : 171).

Neposredno nakon drugog svjetskog rata, iako su njezini najveći snovi ostvareni jer su žene napokon dobile pravo glasa, nova komunistička vlast prepoznala je u Mariji Jurić Zagorki potencijalnu opasnost zbog njezinog domoljubnog djelovanja u ranijoj dobi, ali i zbog njezinog očitog feminističkog pogleda na svijet koji se nije uklapao u strogu komunističku ideologiju. Stoga joj je otežan rad i djelovanje te je stavljena ponovno na margine društva, posebice u prvim poratnim godinama.

Pedesetih godina dvadesetog stoljeća, Marija Jurić Zagorka ipak ponovno izlazi iz sjene te unatoč sve većim zdravstvenim poteškoćama, nastavlja svoj angažman za ravnopravni status žene u društvu, održavajući pri tome veliki broj raznih predavanja i tribina diljem Jugoslavije po pitanju ravnopravnosti spolova i položaja žena. Tadašnji kulturni autoriteti, posebice Krleža, s podsmijehom doživljavaju njezin angažman, stoga se nastavila doživljavati kao feljtonistički, šund autor, bez prave književne kvalitete. Tek nekoliko desetljeća nakon njezine smrti, autori su se odvažili realno sagledati njezin opus i kritički obraditi njezina djela bez bremena predrasuda njezinih suvremenika. Jedno od prvih djela koje je realno pristupilo liku i djelu Marije Jurić Zagorka dolazi iz inozemstva: Lydia Sklevicky u svom eseju naziva Zagorku patuljastom amazonkom hrvatskog feminizma i naglašava vidove Zagorkina feminizma (Jakobović Fibrec : 2015):

1. sindikalni, politički i ženski aktivizam: organiziranje tipografskih radnica u *Kolo radnih žena* (1896.); sudjelovanje u narodnom pokretu protiv Khuenove politike i predvođenje prvih ženskih demonstracija u Zagrebu (1903.); držanje na stotinu predavanja o ženi i politici, solidarnosti, narodnoj borbi i ženskom glasačkom pravu u austrougarskim zemljama do 1918.
2. iskoračivanje iz propisanog joj mjesta žene kao supruge i majke koje je bivalo protumačeno „kao siguran simptom ludila“.
3. svjedočenje o nužnosti upisivanja žene u povijest objavljivanjem serije ženskih portreta u *Obzoru* 1901. - 1903.
4. sudjelovanje u polemici o „naprednoj ženi i današnjim muškarcima“ u kojoj iznosi svoj pogled na emancipaciju žene i ravnopravnost spolova.
5. stvaranje predodžbe aktivne žene (koja ravnopravno sudjeluje i pokreće povijesna zbivanja) u književnim i dramskim tekstovima.

U posljednjih nekoliko desetljeća, napokon je rad Marije Jurić Zagorke pravilno vrednovan te je prihvaćena kvaliteta i kulturni značaj njezinog književnog opusa, ali i značaj njezinog društvenog rada za prava žena i ravnopravnost spolova.

4. Ženski glas kroz djela Marije Jurić Zagorke

Iako je bila aktivna na svim poljima u borbi za ravnopravnost spolova, tijekom svojega života, jedan od najvažnijih dugotrajnih doprinosa položaju žena Marije Jurić Zagorke upravo su njezini romani kroz koje je nastojala probuditi pitanje o položaju i prava žena te staviti upravo žene u središte pozornosti. Njezino bogato životno iskustvo i poznavanje problema s kojima se susreću suvremene žene iz prve ruke, posebice one koje žele biti više od Matoševe „domaćice i ljubavnice svojega muža“, dalo joj je neiscrpan izvor mogućnosti za pisanje sadržaja u kojima su upravo žene u glavnim ulogama, i to ne super-heroine po uzoru na Ivanu Orleansku koje mesijanski spašavaju svoj narod, već svakodnevne žene iz svih staleža koje svojom jednostavnošću, ali ustrajnošću postižu svoje ciljeve.

Svojim romanima, pretežito povijesnim, Zagorka je budila hrvatsko rodoljublje, borbenost i samosvijest, a iza svakog odlomka kriju se njezine protumađarske i protunjemačke političke ideje. Zagorka ne kritizira samo postojeću vlast, nego upozorava i one koji tu vlast također kritiziraju. Većina njezinih suvremenika nije razumjela ono što je nastojala učiniti za ravnopravnost žena i slobodu domovine, odnosno zašto se žene bore protiv podložnosti i zašto bi se to promatralo kao dio neke politike (Tvorčić 2008 : 101). Borba jednog malog naroda za nezavisnost protiv moćnijeg i većeg tlačitelja koji omalovažava prava toga naroda u pogledu Marije Jurić Zagorke nije se uvelike razlikovala od borbe žena, fizički slabijih bića od muškaraca, ali nedvojbeno intelektualno jednako snažnih za svoja prava i položaj u društvu.

Patrijarhat je u Zagorkino doba bio posebno problematičan zbog raširene nepismenosti, kao i činjenice da su hrvatske žene potkraj 1945. dobile pravo glasa. Prema Zagorkinim riječima, ti problemi izravno proizlaze iz načina na koji je vlast podijeljena unutar patrijarhalnog društva. Napisala je i novinarski prilog na tu temu. Muškarci su od žena bili bolje obrazovani i upućeni u sva kulturna i politička zbivanja toga vremena u Hrvatskoj, što je bila izravna posljedica neravnopravne raspodjele rodnih uloga u patrijarhalnoj kulturi. Zagorka ističe: *Muškarac je prihvatio blagodat, da uči čitati i pisati jer je smatrao da je to njegovo pravo i dužnost. Naprotiv, smatrao je taj isti muškarac da se žena mora brinuti za kuću, djecu i za gospodarstvo, a ne da piše i čita. I danas je, tvrdi Zagorka, (u tekstu napisanom 1940.) u muževoj duši ukorijenjena tradicija da je ženi mjesto u kući, u smoćnici, u*

kuhinji i u dječjoj sobi, a ne uz knjigu, a još pod koncem 19. stoljeća smatrala se žena spisateljica – sramotom obitelji (Kolanović 2006 : 339).

Žene o kojima piše Marija Jurić Zagorka svakodnevne su žene, one pripadaju masi te dijele jednaka prava i mogućnosti kao i stotine drugih kućanica, majki i ljubavnica kojima je uskraćena mogućnost da budu bilo što drugo u svom životu, osim te unaprijed određene uloge. Ipak, u Zagorkinom shvaćanju, ove žene aktivno djeluju u povijesnim događajima kao dio mase, kao aktivni sudionici prosvjeda, pobuna ili kao aktivni savjetodavci svojih muževa. Glavni su likovi njezinih tekstova žene koje i dalje izvršavaju svoju zadaću koju im je nametnulo društvo, one su i dalje majke i kućanice, supruge i ljubavnice svojih muževa, ali su isto tako i aktivne u političkim djelovanjima, izvršavaju na svoj skromni način herojska djela te uglavnom kažu svoj stav, svoje poglede i svoja mišljenja, bez obzira na osude okoline. Zagorka ističe kod svojih likova njihovo rodoljublje i borbenost. One su žene domoljubi, jednako kao što su njihovi muževi domoljubi. One se bore poput svojih muškaraca, uhićuju ih i zatvaraju kao i muškarce. One obavljaju svoje obiteljske dužnosti, ali ipak stavljaju politiku ispred obitelji te obavljaju svoje dužnosti kao žene, ali i kao političke osobe.

Na žene se, koje su pručavale politiku i povijest, kroz povijest gledalo kao na kurtizane, a majke obitelji bile su "poštenije" što su bile manje obrazovane. Zagorka je vjerovala da pripada toj takozvanoj devijantnoj prošlosti, budući da je bila obrazovana dama i književnica. Prikazivanje ženskih likova redovito je, zahvaljujući Zagorki, doživjelo znatne izmjene. Njezine dobro poznate povijesne knjige imaju snažne, upletene ženske likove. Ovdje je više riječ o bitnim simboličkim promjenama unutar okvira koje žanrovski standardi daju za prikaz ženskoga svijeta, nego o revoluciji u načinu njihova prikazivanja. Zagorkina reportaža *Zašto žene čitaju romane* može poslužiti kao dokaz da su svjesne utopijske svrhe knjige. U knjizi je prikazan samo jedan primjer patrijarhalnog braka u kojem muž ne odobrava ženino čitanje povijesne fikcije. Za ovog fiktivnog junaka dame gube svaki osjećaj za stvarnost, kao rezultat romana općenito. Za njihove supružnike, ludi ratnici koji se bore za ljubav, žrtvuju se i stalno izlažu život opasnosti, pravi su čudaci. Žene su u ekstazi zbog njih, polude, potresu se, a onda ih povezuju sa svojim dečkima i supružnicima. Žene vole nostalgičnu, folklornu ljubav. Fiktivni supružnik uputi ženu da već jednom baci tu knjigu i bude tako fina da mu čita novine jer stvarni život ne prihvaća takve junake. Žena, s druge strane, koristi gotovo terapeutsku funkciju knjiga i idealiziranje muškog lika kako bi opravdala svoje čitanje. Čak i najrealnija žena bude oduševljena kada se nasuprot nje nađe momak koji je požrtvovan, odvažan i

neustrašiv, a upravo to se dogodilo samo u priči, pa čak i ako muž ove heroje označi kao budale, dama će im se diviti (Kolanović 2006 : 340).

Rado se poziva na lik Mile Gojsalić, junakinje i mučenice iz Poljice koja je svojom žrtvom sačuvala svoje mjesto od napada Turaka. Ova je djevojka podrijetlom iz sela Kostanja u Zagori, a njezin kratki, šesnaest godina dugi život odvijao se tijekom borbi Poljičke republike i Turaka. 1530. turski vođa Ahmed-paša, okupio je vojsku od čak 10 000 vojnika s odlučnom namjerom potpunog zauzimanja Poljice i uklapanja i toga hrvatskog teritorija Osmanskom Carstvu. Utaborio se u Podgracu u Gatima. Poljička djevojka Mila Gojsalić bila je veoma lijepa te je zainteresirala Pašu, koji ju je oteo iz njezinog pastirskog doma te u svom šatoru silovao. Ona je prepoznala priliku koja joj se pruža te je pričekala u šatoru zoru, pretvarajući se da prihvaća dominaciju Ahmed-paše i svoju novu ulogu, a kada je u zoru gotovo sva vojska spavala zajedno s Ahmed-pašom, Mila je ušla u skladište baruta u turskom taboru i zapalila ga. Poginula je zajedno s Ahmed-pašom i brojnim turskim časnicima i vojnicima, ali je time sačuvala svoj kraj od turske okupacije. Ova diverzija također je prestrašila i ostalu, sada obezglavljenju tursku vojsku, koja nije uspjela uspostaviti novo rukovodstvo. Poljičani su iskoristili tu okolnost, napali Turke i porazili ih. Zagorka je oživjela uspomenu na Milu Gojsalić u svom tekstu *Neznana junakinja hrvatskog naroda* iz 1939.

Navedeni tekst Marije Jurić Zagorke nije isključivo feministički tekst, već je više motivacijski tekst za žene koji ih, kroz tri dimenzije - socijalnu, nacionalnu i feminističku, potiče za aktivniju borbu za svoja prava. Socijalna se očituje u izboru likova koji sudjeluju u socijalnim nemirima i štrajkovima. Nacionalna je komponenta izražena kroz oblikovanje nacionalnog identiteta junakinja kao isključivo Hrvatica. Tekst je tako i poziv ženama da budu aktivne u politici. Borba se za ravnopravnost spolova u tekstu nigdje ne spominje, ali kada je tekst nastao, ženski pokret u Hrvatskoj bio je prilično razvijen i glavni mu je cilj poziv ženama da se angažiraju u društvu. Događaji su u tekstu opisani crno-bijelom tehnikom, žene se uvijek bore za pravednu stvar, a ocjena njihova doprinosa preuveličana je, ostavlja dojam da je Zagorka podatke dotjerivala ili preuveličavala kako bi dokazala da su žene bile povijesni subjekti (Ograjšek Gorenjak 2008 : 52).

Zanimljivo je primijetiti kako je Marija Jurić Zagorka, unatoč feljtonističkom i trivijalnom izričaju kroz svoje romane, posebice slijedom praktičnosti takvog izdavanja, bila orijentirana prema trivijalnim žanrovima. Njezina karakterizacija i opis likova nisu trivijalni,

već imaju itekako vidljiv otklon od trivijalnog. Zagorkini ženski likovi prvenstveno su borci za pravdu i jednakost, a u djelima upravo su žene pokretačice radnje. Piše romanse koje spadaju u „ženski“ žanr, a njihova je glavna uloga bila širenje feminističkih ideja među čitateljicama i poticaj čitateljica na borbu za ženska prava. Prema tome, može se reći da su Zagorkine romanse ogledan primjer feminizma ostvarenog unutar popularne kulture .

Zagorkine se žene često u djelima preoblače u muškarce i pretvaraju da su muškarci. Žene koje misle i djeluju kao muškarci, ali ostaju žene. U tom se vidi utjecaj njezina stava o problemu naprednih žena. Zagorkino već spomenuto rješenje jest sinteza muškarca i žene. Žena treba ostati ženom, ali istovremeno postati muškarcem. Protagonistice do sinteze i potpune sreće dolaze tek nakon brojnih zapleta. Zagorkine su romanse mnogo dublje od njezine feminističke teze. Njezine su romanse prožete tom tezom, ali je njihov sadržaj širi od nje pa istovremeno upućuje da nema konačnog rješenja (Lasić 1986 : 173).

4.1 Kći Lotrščaka

Kći Lotrščaka ljubavno je povijesni roman koji na tragu klasičnih romansnih priča prati dogodovštine mladog ljubavnog para Manduše i Divljana, a koji u svojoj fabuli uključuje i povijesne teme sa ukomponiranim mitovima i legendama karakterističnima za kraj Zagreba i Turopolja. Marija Jurić Zagorka legendarne priče i običaje ovoga kraja materijalizira u svojim likovima i njihovim životima, pri čemu je dominantni lik u priči Manduša, djevojka koja je svog budućeg muža, mladića Divljana spasila sa stratišta i odlučila uzeti za muža. Već je u samom zapletu vidljivo kako je Marija Jurić Zagorka postavila ženu u glavnu ulogu, pri čemu je njezin lik zapravo žena koja se sasvim dobro snalazi u svijetu muškaraca te, unatoč njihovim pravilima i običajima, uspijeva biti ta koja će voditi priču.

Glavni zaplet radnje događa se kada Divljana osuđenog na smrt vode na stratištu, a kojega spašava Manduša posežući za starim pravilom prema kojem djeвица ima pravo uzeti osuđenika na smrt za svojeg muža i tako mu spasiti život. Upravo je Manduša tako odlučila uzeti mladića za muža kako bi ga spasila sigurne smrti. Tako je odlučila jer za nju više nije bilo života u sredini gdje su je svi počeli gledati drugačije. To je samo početak dugog zapleta prepunog intriga i zavrzlama u kojima se ljubavne zavrzlane isprepleću s političkim i imovinsko-pravnim intrigama, a u kojima imaju veoma snažnu ulogu žene, iako muškarci i

dalje odrađuju „prljavi posao“: oni se bore, umiru i viteški tragaju za svojim ljubavima. Oni se žrtvuju da spase svoje voljene. Drugim riječima, žene iskorištavaju svoju ženstvenost i svoj osjećajni ženski um kako bi ravnopravno živjele u simbiozi okolnosti s muškarcima, fizički jakim, ali često nedovoljno promišljenima.

Roman je tipična romansa svoga vremena, s idealiziranim likovima koji su zaljubljeni, ali u vrtlogu okolnosti i spletki osoba oko sebe nisu svjesni svoje ljubavi, već pogrešno misle kako njihova voljena osoba zapravo voli nekoga drugoga. S druge strane, pojavljuju se karakteristični elementi romanse, kao što je muškarčeva borba i spašavanje svoje voljene osobe, zagonetno porijeklo glavnoga lika i savršeno očuvana nevinost i čestitost, unatoč stalnim prijetnjama, nevini, mladenački svijet sukobljava se s uvrnutim i spletkama isprepletenim svijetom starijih i iskusnijih, pri čemu su nevini mladi uvučeni u tuđe spletke zbog viših interesa starijih. Mandušine vrline, koje su prikazane u tradicionalnom crno-bijelom svijetlu, predstavljaju karakteristične osobine i vrline junakinje idealnih romansi: ljepota, nevinost, inteligencija i hrabrost. Ipak, ona se suočava s okrutnošću svijeta oko sebe koji ju ogovara jer nije rođena kći plemića, već je pronađena kao dijete i usvojena. Završetak priče također je u skladu s romansom, sretno završena ljubavna priča s konačnim otkrivanjem svih tajni, počevši od zagonetke samoga rođenja Manduše.

Manduša je glavni lik i žena koja vodi radnju, ali ipak je uvelike pasivni lik. Nju Divljan više puta mora spašavati tijekom djela, pri čemu se doima kako je Divljan herojski junak priče. Ipak, Manduša tako usmjerava Divljanovo ponašanje i upravlja njegovom sudbinom već na početku romana spašavajući ga od smrti udajom. Ona čitavo vrijeme suptilno određuje pravila igre i određuje njihove sudbine, a upravo njezine odluke redovito ovise o životnim promjenama kod Divljana. One ovise o njegovim sljedećim potezima te ga vode kroz pustolovine i avanture, jer on je zadivljen ne samo Mandušinom žrtvom, već i njezinom životnom pričom.

Treba prepoznati i značajan utjecaj autobiografskih elemenata u djelu pri čemu se Marija Jurić Zagorka često poigrava sa likom i osjećajima Manduše, pozivajući se na svoje vlastite osjećaje i doživljaje. Manduša prolazi u ranoj dobi transformaciju iz nevine djevojke u ženu sa svojim snažnim stavovima i pogledima na svijet i što je najvažnije, snažnim utjecajem na muškarce koji je okružuju. Ipak, Zagorka joj je namijenila donekle blažu sudbinu: ona sama odabire za koga će se udati, njezin muškarac čini sve kako bi je slijedio i spašavao te

dijeli njezine ideale i poglede na svijet. Ipak, Manduša ima osobine Zagorkine majke, koja je smatrala kako školovanje nije primjeno za njezinu kćer u adolescenciji, već je primjerena udaja. Slično razmišlja i Manduša:

Isprosio te. Je li ti drago? - Nije mi krivo. Lijep je, dobar i pošten, a treba da se udam, već mi je osamnaesta na vrat (Jurić Zagorka 2012 : 20)

Dakle, ona se ne udaje radi ljubavi, već radi toga što se u tim godinama mora udati i mora se živjeti prema nametnutim patrijahalnim pravilima. Vjerojatno je Marija Jurić Zagorka promišljanjem svoje sudbine upravo u Divljanu utjelovala lik muža kakvog bi ona htjela imati u toj dobi, a kakvog nije imala. Štoviše, može se reći kako je Divljan u mnogočemu suprotnost upravo njezinog prvog muža, koji ju je htio iskoristiti za postizanje svojih ciljeva. Nije je slijedio, već joj je htio ucrtati svoj put. Mnogo stariji i dominantniji, bio je upravo suprotno od čestitog i mladog Divljana. Lik je Divljana svojevrsni obračun s njezinim prvim mužem i prikaz kakav muškarac treba biti, kako bi čuo ženski glas i kako bi ženski glas bio taj koji ga vodi.

Važno mjesto u romansi zauzima i pitanje junakinjina djevičanstva koje je neprestano ugroženo. U samome početku, kada se osporavanjem putem laži njezine nevinosti nastoji poništiti njezino pravo na brak sa Divljanom, zatim u trenutku kada njezin novi muž, Divljan, želi iskoristiti svoje pravo prve bračne noći te više puta u romanu kada pada u ruke pohotnika koji ju žele iskoristiti. Odgađanje je junakinjina seksualnog iskustva važno za strukturu romanse jer se time produžuje radnja i odlaže kraj naracije (Kolanović 2008 : 207). Isto tako, odgađanje seksualnog iskustva svojevrsna je erotizacija romana i svojevrsna borba žene za svoja prava jer cijelo vrijeme muškarci nameću svoje pravo ili svoju silu za postizanje seksualnog odnosa, dok je snaga djevojke njezina volja i njezin glas kojim uspijeva probuditi čestitost kod svojega muža Divljana te putem koje uspijeva potaknuti Divljana da bude njezina mišica u borbi protiv nasilnika i pohotnika.

Treba imati na umu kontekst romana koji je smješten u šesnaesto stoljeće, dakle vrijeme kada se nevinost djevojke prije braka smatralo gotovo identično njezinoj čistoći duše, što je Zagorka izvanredno iskoristila kako bi pretvorila djevojku, objekt čežnje, u pasivnog junaka koji zapravo svojim glasom vodi aktivnog junaka i time postaje pravac kojim se razvija čitava radnja romana i na kraju dovodi do sretnog završetka.

Nema dvojbe kako je Marija Jurić Zagorka htjela da se njezine čitateljice poistovjete s glavnim likom i zato treba prepoznati elemente Zagorčinog feminizma. To nije dominantni feminizam koji teži odbacivanju muškaraca i natjecanja za dominaciju s njima, već je feminizam koji teži jednakosti spolova i međusobnom uvažavanju. Može se iščitati suptilna poruka koju šalje Marija Jurić Zagorka svojim čitateljicama: budite žene svojim muževima, ali ih vodite kroz život i budite aktivni članovi društvenog i političkog života, a svoje muževe uvjerite da vas u tome podržavaju, a ne da vam se u tome suprotstavljaju i silom vas sputavaju.

4.2 *Republikanci*

Roman *Republikanci* izlazio je u obliku feljtona tijekom prvog svjetskog rata, od 1914. do 1916., a kao samostalni roman tiskan je 1924. Također je roman koji se temelji na romansi, ali osim elemenata romanse također ima i snažnu političku poruku, koja je sasvim razumljiva u vremenu u kojem je nastajao roman, vremenu općeg hrvatskog nacionalnog usmjeravanja prema konačnom završetku austro-ugarske uprave.

Djelo je dinamično, logično, uključuje neizostavne elemente romanse: strastvene ljubavi između pojedinih likova, povijesne, političke, pustolovne, feminističke elemente – stvarne i izmišljene, a doslovnim navođenjem povijesnih izvora približava se djelima hrvatskih književnika iz prethodnih razdoblja, tzv. uzora, prije svega Kumičića i Šenoe (Tvorić 2008 : 100). Naime, Marija Jurić Zagorka redovito je provodila dosta vremena u povijesnim arhivima i knjižnicama, želeći što realnije prikazati svoje povijesne romane i utemeljiti ih na povijesnim činjenicama. Naravno da su oni uključivali fikciju i izmišljene likove te njihove zaplete, ali okvir u kojem je pisala svoje romane redovito je povijesno utemeljen i redovito prikazuje, više ili manje aktivno, likove koji su stvarne povijesne ličnosti, a čiji su životi isprepleteni s izmišljenim likovima koji čine zaplet Zagorčinih romana. Pri ovakvom pristupu razvoju povijesnog romana, Marija Jurić Zagorka mogla bi se usporediti s poljskim nobelovcem Sienkiewitzem, koji je koristio upravo identičan način stvaranja i prikupljanja građe za svoje romane i što je još važnije, iz sličnih pobuda: kako bi probudio nacionalni ponos svojeg naroda i podsjetio na dane borbe za nezavisnost i slobodu.

Radnja romana odvija se na kraju 18. te početku 19. stoljeća, tijekom vladavine cara Franje I., poznatog kao veoma konzervativnog i apsolutističkog vladara. Usporedno s pričom koja se zasniva na povijesnim činjenicama, razvija se i fikcijska ljubavna priča sa svim elementima romanse utemeljena na izmišljenim likovima ili povijesnim likovima bez značajne uloge u glavnoj povijesnoj temi djela: jakobinskoj uroti. Radnja romana odvija se u Beču, Budimu, Zagrebu i Karlovcu. Iako se radnja romana temelji na povijesnim činjenicama i glavni su likovi povijesne osobe, povijesna priča isprepletana je s ljubavnim i izmišljenim događajima pa je teško odrediti granicu između stvarnog i fiktivnog. Naravno, radnja je postavljena tako da značajnu ulogu u radnji u kojoj su glavni povijesni akteri muškarci ima ženski lik koji će kroz romantičnu priču postaviti se u glavnog aktera priče.

Ksenija Magdalenić glavni je ženski lik ove povijesne romanse, a ona kroz djelo prolazi transformaciju od careve špijunke do velike revolucionarke. Ona dolazi s misijom špijuniranja i nadgledanja u ime cara u Zagreb. Ona je djevojka željna avantura i života koji izlazi iz uobičajenih ženskih okvira tadašnjeg doba, orijentiranih na balove, priredbe i iščekivanje prosaca.

Kad je tako veselo, onda me jednostavno stavi u kočiju i pošalji. Uistinu su mi naše bečke zabave dosadile. U Zagrebu će biti svaka večer poput neke kazališne predstave (Jurić Zagorka 2012 : 33).

Ipak, junakinja umjesto da bude samo oruđe onih koji su je poslali, otvara svoju dušu i zaljubljuje se u Delivuka, pod čijim utjecajem dolazi do ideološke preobrazbe. Pod njegovim utjecajem i utjecajem njegovih drugova koji postaju zajednički drugovi, Ksenija shvaća da je potrebna promjena u Carstvu, te time pokazuje kako nije samo poslušna djevojka, već je žena koja razmišlja svojom glavom i koja rado saslušava i uvažava mišljenja onih koji joj se čine važnim i relevantnima.

Treba prepoznati kako je Ksenija, glavna junakinja ovoga romana, drugačija od junakinje romana *Kći Lotrščaka*, koja je pasivnija i ovisnija o muškom junaku. Nasuprot tome, Ksenija postaje politički aktivna, ona upravlja svojom sudbinom te jasno izražava svoj glas i svoje mišljenje. Nju ne izbavlja junak i njezin muškarac iz nevolje, dapače ona spašava svog junaka od sigurne smrti. Njezin glas nije samo glas kojim vodi glavnog junaka, glas žene koja stoji iza svog muškarca, to je glas kojim ona jasno šalje svoju poruku u društvu i kojim

se aktivno izražava i prikazuje svoje stavove. U ovome romanu njezina ženstvenost i borba kao žene izjednačena je s političkom borbom za političke ciljeve.

Ksenijin je glas u ovome djelu prikazan na veoma zanimljiv način, pri čemu se njezin izričaj ne razlikuje mnogo u početku i na kraju, ali se razlikuje njezina iskrenost pri izražavanju. Ona je špijunka koja u početku izražava svoje lažne demokratske stavove, nastojeći tako otkriti demokrate u Zagrebu i izvršiti svoj zadatak. Slijedom preobrazbe svoje misli, kasnije te stavove izriče s uvjerenjem i bez straha. Pomoću prerusavanja Ksenija pokušava spasiti urotnike iz zatvora te kasnije, prerusena u brata, uspijeva spasiti Delivuka. Time pokazuje otklon od tipičnih ženskih likova romansi, preuzimajući osobine muškaraca. Ona je hrabra, lukava, pametna i aktivno uključena u borbu protiv društvenih nepravdi (Tvorić 2008 : 114).

Također se u djelu pojavljuje preobrazba ženskog lika u muški, odnosno bolje rečeno njezino maskiranje u lik muškarca. Ksenija uzima i oblači odijelo svog brata i tako postaje poručnik Magdalenić. Tim činom Marija Jurić Zagorka simbolički naglašava preobrazbu iz žene njezinog suvremenika, koja je podređena u patrijarhalnom društvu u ženu koja je ravnopravna muškarcima. Tako se naglašava ograničenost žena, odnosno ograničenost kretanja i ograničenost javnog djelovanja koju imaju žene tadašnjeg društva a koja se ne može nadoknaditi ni s kakvim zaslugama, već isključivo pretvaranjem u drugi spol. Unatoč tome što je naglasak ovoga romana na povijesnoj temi, Zagorka vrlo uspješno uvodi u roman i feminističke elemente, ponajviše preko glavne junakinje Ksenije i spomenute njezine metamorfoze.

Kad sam se odijevala u građanske haljine svoje sobarice da nosim caričine vijesti u predgrađe prolazila sam ulicama i osjetila neku dragu lagodnost. Kao da sam iz tamnice puštena na slobodu. Slobodna sam činiti što mi srce želi, poći kuda mi je volja, okrenuti se (Jurić Zagorka 2012 : 76).

Kroz djelo se Ksenija, rođena kao pokćerka bečkog ministra policije te odrasla na bečkom dvoru među plemićima, pretvara korak po korak od plemkinje i carske špijunkte prema građanki i snažnoj zagovornici demokratskih ideja, slobode i jednakosti. Naravno, u korak s tim idejama došla je i ideja prava žena na jednakost i ravnopravnost. Prateći Ksenijinu

transformaciju, može se promatrati i težnja hrvatskog naroda za promjenom vlasti i rušenje apsolutističke vladavine, koja je kroz Ksenijin lik uspoređena s pravima žena.

Iako su *Republikanci* povijesni roman, zapravo se radi o romanu koji je dotaknuo srž tadašnjih političkih problema i koji je imao zadatak motivirati javnost na promišljanje tadašnje uloge Hrvata u Austro-Ugarskoj, državi koja je nametala ugnjetavanja slavenskog jezika i pisma i koja je tada otvoreno bila u ratu s drugim slavenskim narodima. Jednako je tako je i glas glavne junakinje Ksenije zapravo vapaj za slobodom i izražavanjem žena koje su suvremenice Marije Jurić Zagorke i za koje je ona htjela da postanu aktivnije članice tadašnjeg društva i zajednice.

4.3 *Kamen na cesti*

Jedan od najpopularnijih romana Marije Jurić Zagorke te svakako roman kojim je uvelike doprinijela hrvatskoj književnosti te feminizmu i borbi za prava žena na prostoru Hrvatske svakako je roman *Kamen na cesti* koji opisuje život glavne junakinje Mirjane Grgić kroz čitav njezin život, od najranijeg djetinjstva pa sve do njezine smrti. Glavni lik, Mirjana, pri tome odrasta na velikom barunskom imanju kojim upravlja njen otac, a idilična okolina na kojoj odrasta uvelike je ograničena drugim okolnostima, posebice obiteljskim problemima, pa joj je tako djetinjstvo obilježeno nesretnim brakom njenih roditelja kroz koji se protežu nesuglasice, svađe pa čak i međusobni fizički obračuni. Već je u tome vidljiva poveznica sa stvarnim djetinjstvom Marije Jurić Zagorke, pa je stoga sasvim očito kako se radi o prikrivenom autobiografskom romanu autorice. U takvoj intimnoj autobiografskoj priči u kojoj se sakriva iza izmišljenog lika Mirjane Grgić, Marija Jurić Zagorka donosi priču o značajnoj ulozi njezine dadilje Marte koja tijekom djetinjstva zapravo mijenja ulogu njezine biološke majke te predstavlja temeljni majčinski lik i izvor majčinske ljubavi. Početkom školovanja dolazi na vidjelo darovitost Mirjane, posebice talentiranost za pisanje i recitiranje no društvene okolnosti i predrasude prema ženama otežavaju joj školovanje i razvoj. Njezina majka pri tome uzima ulogu tradicionalne žene svojeg vremena te nastoji spriječiti svoju kćer u školovanju smatrajući kako poštena žena nema potrebe za školovanjem, već kako je njezina budućnost u službi svojem mužu.

Kamen na cesti predstavlja feljtoniziranu inačicu bildungs-romana², pri kojem Zagorka u potpunosti posvećuje naraciju ženskom načelu; crpeći iz autoreferencijalnih izvora napisala je roman o ugroženoj ženskoj osobnosti s jakom feminističnom crtom te istaknutom nacionalnom idejom (Detoni Dujmić 1998 : 165). Ovaj je roman priča o darovitoj djevojci koja čezne za time da ostvari svoju samostalnost i iskoristi svoje talente te se putem svog rada, za koji je talentirana, sama uzdržava. Ipak, društvo u kojem se nalazi pretvara tu potencijalno plemenitu priču u potresnu ispovijest o licemjerju, laži, predrasudama i bračnoj patologiji, upravo u ono kako je Marija Jurić Zagorka doživljavala svoje djetinjstvo i adolescenciju, uključujući i svoj prvi brak. Upravo je svoju majku vrlo vjerojatno citirala kada je pisala monolog Mirjanine majke koja joj je objašnjavala radi čega Mirjana ne bi smjela ići na školovanje u inozemstvo, već pronaći muža i služiti mu kao bračni partner:

Znaj, Mirjana, poštene djevojke ne polaze više škole. Poštenoj ne treba nauke. Poštene dobivaju muža. Samo nepoštene se naobražavaju i polaze škole da mogu biti zle. Djevojka spada u kuhinju i kuću, a ne u školu!/Na poštenu način žena ne služi nikakve novce (Jurić Zagorka 2008 : 154).

Roman ima tri različite instance: svoju autoricu, pripovjedača u trećem licu i glavni ženski lik. Drugo, riječ je o fikcionalnom tekstu u kojem se ničim ne daje „uputa“ čitatelju da bi ga trebao shvaćati kao priču o stvarnim događajima ili nečijem stvarnom životu. Prema tome, unatoč velikom broju autobiografskih elemenata, ipak se ne radi o klasičnoj autobiografiji. Čak ako se Zagorka i jest nadahnula nekim događajima iz svog života i iskustva, ona je u konačnici napisala roman o fikcionalnoj junakinji Mirjani Grgić i fikcionalnim događajima iz života te junakinje. I treće, Zagorka je pisala autobiografsku i memoarsku prozu neovisno o tom romanu (*Tko ste vi?* 1939., *Što je moja krivnja* 1947., *Kako je bilo* 1953.). Da je htjela napisati još jednu u nizu autobiografija, onda bi to valjda i napravila. Ali, nije. Umjesto toga napisala je feljtonski roman koji bi se zapravo mogao shvatiti kao jedan od prvih primjera feminističke književnosti u Hrvatskoj (Perić 2010 : 33).

Prilikom formiranja identiteta glavne junakinje Mirjane značajnu ulogu upravo ima majka koja, ne samo što prisiljava svoju kćer na brak, već je uvelike ograničava i u svemu

² Bildungs-roman predstavlja književnu vrstu romana u kojem je glavna tema odgoj i formiranje osobnosti, pa se stoga i naziva "roman o odrastanju" ili "roman o odgoju". Pojam je prvi spomenuo Karl Morgenstern 1819., što se smatra i početkom ove vrste romana.

ostalome, a isto tako joj nameće i osjećaj krivnje i demonizira je, poistovjećujući je s njezinim ocem s kojim je redovito u sukobu i nerazumijevanju. Ona optužuje Mirjanu kako je sve svoje buntovne ideje preuzela od svog oca koji negativno utječe na nju. Unatoč tome što je zapravo značajan čimbenik odsutnost u fizičkom smislu oca, ona ga čini virtualno prisutnim i samim time ga čini važnim segmentom stvaranja samoga Mirjaninog identiteta. Njegova odsutnost samo doprinosi toj determinaciji, jer ne može svojim djelima i potezima pobiti tvrdnje njegove supruge te prikazati da je kao muškarac drugačiji od Mirjane, pa ona stvara sliku o ocu prema mišljenju majke i prepoznavanju same sebe. Važan čimbenik u stvaranju Mirjaninog identiteta jest i uloga korektora obiteljske patologije koju ima već od najranijeg djetinjstva, a koju zadržava i kao odrasla osoba nastojeći pretvoriti disfunkcionalnu obitelj u funkcionalnu.

Iz ovakvih trauma doživljenih u roditeljskom domu, a zatim i u vlastitom braku, logičan je konačni Mirjanin preokret te odluka da napusti muža, vrati se u domovinu te postane "svoj čovjek". Ona kasnije otklanja bilo kakvu mogućnost ponovne udaje ili uopće neke emocionalne veze s nekim drugim muškarcem jer bi to za nju značilo ponovnu podložnost muškarcu i odustajanje od vlastitih želja i potreba. Djevojčica koja je doživjela neslobodu i svjedočila obiteljskoj traumi, koju je njena vlastita majka vezala za drvo jer je pokušala pobjeći od kuće, ali koja je godinama poslije pronašla vlastitu majku zavezanu i pretučenu nakon svađe s ocem (i pritom pokazala više suosjećajnosti i ženske solidarnosti nego što je to ikad majka njoj priuštila), odrasla je u ženu koja ne želi više dopuštati takvo zatiranje svojih ljudskih (ne ženskih, već upravo fundamentalno ljudskih) prava (Perić 2010 : 37).

Brak je u očima Mirjane, slično kao i u očima Marije Jurić Zagorke, već od ranog djetinjstva bio prikazan kao mučilište i zatvor. Nije joj bilo teško shvatiti da je u tom zatvoru otac imao privilegirani položaj, imao je svoj posao i ugled koji mu je osiguravao svakodnevni bijeg od žene. Dobro je slutila da je patologija majčine ljubomore bila posljedica njezina egzistencijalnog položaja. Majka je željela biti subjekt, a ostala je objekt (Lasić 1986 : 23).

Dvije su temeljne karakterne crte koje opisuju Mirjanu, a koje se u potpunosti utemeljene na karakternim crtama same Zagorke. Prije svega, ona je žena, no ona je takva žena koja odbacuje uobičajene stereotipe i kalupe u koje njezino vrijeme stavlja žene, pa stoga teži tome da i kao žena bude poput muškarca. Ona osjeća da ukoliko se pretvori u muškarca,

postat će osobom kakva bi htjela biti. Smatra kako muškarac može sve, dok je žena strogo ograničena svojim društvom i spolom. Druga važna karakteristika njezina identiteta jest etnička crta i nacionalna pripadnost. Ona je Hrvatica, s izraženim domoljubnim zanosom i domoljubnim idejama koja se upravo u tome domoljublju bori za svoj narod i koja upravo pronalazi sličnosti između ugnjetavanja svoje male domovine od strane hegemonističkih sila, sličnim kao što moćniji muškarci u patrijahalnom društvu ugnjetavaju slabije žene. Nakon udaje za Mađara Lajosa, želi joj se oduzeti etnička pripadnost, ali isto tako joj se želi i onemogućiti da učini bilo što više od onoga što je predviđeno za ženu njezina vremena. Stoga je ona u braku dvostruko šikanirana, i upravo zbog toga doživljava i proživljava brak kao zatvor, tamnicu.

Zagorka posebno ističe jedan običaj u ovome romanu, pri čemu naglašava kako zahvaljujući mirazu žena u braku predstavlja prodanu robu, odnosno predstavlja stvar, a ne biće koje ima svoju cijenu. Tu cijenu, odnosno miraz, dogovaraju otac i muž, dok ona pri tome nema nikakva prava. Otac plaća svojevrsnu novčanu naknadu za predaju ili prodaju svoje kćeri u ruke muža kojem postaje žena. Ona je svjesna kako se radi o ničemu drugome, nego o transakciji u kojoj ona, kao i mnoge druge djevojke, imaju jako malo svog izbora.

Robove su prodavali i kupac je platio cijenu. Ja, rob, neka još platim kupcu da uzme robu? (Jurić Zagorka 2008 : 117).

Ono što je također užasavalo Mirjanu bila je činjenica kako je ona roba koju se odabire, bilo prema ljepoti ili prema mirazu. Kako joj je njezina majka tvrdila, muškarac je taj koji bira, a djevojka je ta koja se nudi. Nema tu romantike kao u Odiseji, gdje Penelopa odbija svoje proscce. Ovdje se djevojka nudi zajedno sa mirazom kao komad robe, kao stvar, a ne ljudsko biće sa svojim osjećajima i željama.

Djevojka je tu da se ponudi, a muškarac da bira. Čak ni najbogatije djevojke ne mogu uzeti koga hoće. Uvijek djevojku nude, a muž odabire. Tako je bilo i jest, ti to ne možeš promijeniti. I nitko se protiv toga ne buni, samo ti (Jurić Zagorka 2008 : 121).

Iako jo je njezin muž obećao stalnu egzistenciju i sigurnost, ono što joj je pružio bilo je daleko manje, a uz to očekivao je od nje potpuno odricanje od hrvatstva i prihvaćanje uloge

mađarizacije. Mirjana se u takvom okruženju osjeća još izoliranije i osamljenije, uostalom, naslovna sintagma „kamen na cesti“ upravo je najtočniji opis njezine egzistencije, no tome se pridružuje i osjećaj nepripadnosti tom stranom, tuđem svijetu.

Upravo zato ona u nastojanju da sačuva barem djeliće svog identiteta i samosvojnosti, potajice piše dnevnik i pjesme na hrvatskom jeziku i čita u potkrovlju muževljeve kuće, a saveznika pronalazi u mladoj sluškinji Roziki koja je Slovakinja, i samim time jednako obezvrijeđena u mađarskom okruženju. Njezin muž uskoro saznaje za poeziju koju je potajice pisala (a ponešto i uspjela poslati u hrvatske novine da se objavi), ali nakon što su neki mađarski pjesnici i intelektualci pohvalili njezine pjesme, on dolazi na ideju da bi i to mogao iskoristiti za vlastiti društveni proboj i dodatnu zaradu. Naređuje Mirjani da piše na mađarskome jeziku kako bi postala slavna mađarska pjesnikinja i na taj način proslavila njegovo ime (Perić 2010 : 38).

Pisat ćeš, ne samo mađarskim jezikom, nego i duhom i srcem mađarskom narodu. To je jasno. Drugačije se ne može zamisliti. I baš ćeš zato dvostruko vrijediti u Pešti jer dolaziš iz Hrvatske i pišeš mađarski. Što puta ćeš više vrijediti. Dakle, sada se nizašto ne brini u kući, nego samo piši da što prije možemo nešto poslati i da možeš u Peštu (Jurić Zagorka 2008 : 198).

Upravo će to navaljivanje njezinog muža Lajosa biti kap koja će prekriti čašu i koja će definitivno dovesti do njezinog otpora, kako mužu, tako i mađarizaciji. Prvenstveno će njegovo omalovažavanje i ponižavanje hrvatstva i nadređeni položaj s kojeg se obraća Mirjani biti ono što će još više u njoj buditi nacionalni naboj i želju za odbacivanjem njegova pogleda na svijet i njegova upravljanja životom.

Tvoji Hrvati. Sada, uistinu, ne smiješ ni pred kim priznati kakvog si roda. Hvala Bogu što ćeš biti mađarska pjesnikinja. Ni vrag neće znati što si bila.

- Ne razumijem zašto tako govoriš? - veli ona, gledajući njegovo blijedo lice.

- Čitaj. Sav svijet se zgraža nad tim sramotnim barbarstvom.

Ona pročita naslov ispisan krupnim slovima: "Hrvatski đaci spalili mađarsku zastavu." Dalje ne može slijediti. Pogled joj je prikovan uz ovu jedinu izreku čija slova viču urnebesnom vikom. Krv joj suklja u glavu i dršću joj ruke, ali njemu se žuri u ured pa ide, doviknuvši:

- Samo čitaj. Vidjet ćeš sve.

Za njim su zalupila vrata. Ona potrči u svoju sobu, zatvori se i čita. Izreku po izreku što prikazuju spaljivanje mađarske zastave u Zagrebu. Svaka riječ prijetećim tonom, vuče ih na vješala. Svaka prijeteća pretvara se u Mirjaninoj duši poklikom ushita junacima što ih gleda u predodžbi. I drhtavo čeka nove, uvijek nove vijesti. Od toga događaja nešto očekuje, ne zna što, ali u duši nosi slutnju na što se valja spremati, pripravna je na sve, makar ne zna što ima doći (Jurić Zagorka 2008 : 199).

Mirjana sama sebe najprije označuje kao domoljuba i Hrvaticu, a tek se potom označuje kao žena. Prema tome, kada Lajos očekuje od nje da postane Mađarica, za nju je to jednostavno neizvedivo, kao da od nje očekuje da postane „crnkinja“. Svoj bunt ističe kada Lajos traži od nje pisanje pjesme o spaljivanju mađarske zastave u Zagrebu, ali naravno kroz mađarsku prizmu i u osuđujućem tonu. Naravno, ona je napisala pjesmu sasvim drugačije, veličajući bunt hrvatskih studenata i veličajući domoljublje. Pjesma je bila samim time, ne samo bunt mađarizaciji, već i bunt njezinom mužu. Odraz Mirjanina domoljublja i identifikacije s potlačenom Hrvatskom bila je njezina potlačenost u braku i pokušaji nasilne mađarizacije nje kao osobe. Bio je to trenutak kada je odlučila konačno se suprotstaviti u ime svoje osobnosti i u ime svoga naroda:

Ali vi po zakonu pripadate mužu koji je Mađar, dakle, kad on traži da budete Mađarica,

onda je to...

- Baš toliko moguće kao da bi tražio neka postanem crnkinja.

Sva trojica su ošinuti. Nadinženjer uzbuđeno veli uredniku:

- Naši političari govore da je spaljivanje zastave ništa, incident, čin nekolicine zanesenjaka. Neka sada pogledaju kako takve stvari djeluju na duhove - i okreće se k Mirjani.

- Vi, milostiva, i dalje pristajete uz one koji su spalili državnu zastavu?

- Dok budem živa (Jurić Zagorka 2008 : 202).

Očito je da u ograničenjima koje je ženama nametnuo patrijarhat sa svojim vrlo uskim i rigidnim poimanjem žene i ženskosti, ostaju zaista tek rijetki prostori slobode i mogućeg samoostvarenja za ženu. Mirjana vrlo vješto koristi svaku takvu mogućnost, a u romanu su

naznačena dva tipa takvih slobodnih oaza: prvi su konkretni fizički prostori u kojima se ona može osjećati slobodno i nenadzirano (kao što su, primjerice, zagrebački samostan u kojem je provela jedan dio djevojaštva i tavan muževljeve kuće na kojem je kriomice čitala i pisala dnevnik pod izlikom sušenja rublja). Drugi su prostori njezina duha, tj. duhovne i intelektualne slobode koju ona nastoji očuvati – to su, prije svega, znanje i obrazovanje koje je stekla, knjige, poezija, gluma, umjetnost, ali i rad (od ručnog rada, vezenja, kojim se bavila u vrijeme braka do službovanja u brzojavnom uredu i kasnijeg spisateljskog rada nakon povratka u Hrvatsku) koji joj omogućuje prvi iskorak prema emancipaciji. Zagorka je tu dobro predvidjela glavni cilj kad je riječ o ženskoj emancipaciji, a taj je da žena može biti emancipirana, tj. neovisna o muškarcu samo ako je financijski neovisna, dakle, sama radi i zarađuje za svoj život (Perić 2010 : 40).

Ipak, potonje navedena tvrdnja vodi k jednom od temeljnih problema žena koje su odlučile krenuti svojim putem u vremenu Marije Jurić Zagorke, a slijedom toga i u Mirjaninom vremenu. Kako se postaviti u patrijarhalnom društvu i istaknuti se kao ravnopravna osoba u društvu koje žene ne prepoznaje kao ravnopravne? Mirjana, baš kao i Marija Jurić Zagorka, želi samostalno raditi i ostvarivati svoje prihode, živjeti od svoga rada, a ne biti osigurana za cijeli život udajom, kako joj to majka savjetuje. Samostalno zarađivanje i neživotarenje na tuđim prihodima poput parazita, prema Zagorki, jedna je od temeljnih odlika poštenog čovjeka, za razliku od Mirjanine majke koja je smatrala kako je poštena djevojka isključivo ona koja se u ranoj dobi uda i koja je sasvim poslušna svom mužu. Međutim, Mirjana se suočava s krutom stvarnošću jer biti pisac, novinar i biti politički aktivan u tadašnje je vrijeme omogućeno isključivo muškarcima. Ona dolazi pred zid u kojem nema izbora jer nije „pravog spola“. Doživljava je se kao „javnu ženu“, odnosno ženu bez ikakvog morala koja se gura tamo gdje ne pripada i koja se pretvara da je muškarac, odbijajući svoje prave ženske poslove i dužnosti, kako je to tadašnje društvo mislilo.

Svagdje je sumnjivo mjere od pete do glave.

Ispituju. Što je njima sumnjivo ako je sama? Ne razumije. Kamo da se okrene?

Što da učini?

(...)

- Tražim samo negdje sobu. Ne daju mi. Uvijek govore da ne mogu dati takvim gospođicama koje su same. Što to zapravo znači?

- U današnje doba žena ne smije nikada i nikamo sama jer svatko o njoj ima pravo misliti najgore.

Moraju se nekome prikloniti. Mlade, kao ti, ne mogu hodati okolo, osobito ako su dobro odjevene kao ti. Onda je sigurno da nisu čiste.

- A kad budem radila i imala plaću?

- I tada moraš imati žensku pratnju da te ne ozloglase. Takvo je društvo. To se ne da popraviti. To su one predrasude.

I sama znaš da smo govorili: rastaviš li se, udarit ćeš pri svakom koraku glavom o klisuru predrasuda, a hridina neće puknuti.

- Već moja glava? Ludost. Doma sam. A tu mogu sa mnom učiniti što ih volja.

Ništa me neće ubiti (Jurić Zagorka 2008 : 205).

Ženi je izlazak u javnost, na ekskluzivno muški teren, omogućen samo u pratnji muškarca (oca, brata ili muža) ili druge, starije žene (majke, tetke, družbenice). Tu sklonost patrijarhalnog poretka da s jedne strane omogućuje muškarcima bezgraničnu slobodu kretanja, življenja, odlaženja i dolaženja po volji (što Mirjana uočava i na primjeru vlastitog oca i braće), a s druge strane postavlja vrlo ograničavajuće zahtjeve pred ženu, Mirjana odbija i shvatiti, i prihvatiti. Ona uporno i na zgražanje cijele okoline živi sama u iznajmljenoj sobi, sama ide ulicom, sama ulazi u kavane i tamo polemizira sa svojim (ne)istomišljenicima. Ona se također aktivno uključuje u politički život kao agitatorica na izborima, drži političke govore preodjevena u muško, u studenta, a zbog toga dolazi na glas kao “divlja opozicionarka”. Naravno, kad je muškarac u politici pa i opoziciji, on je samo opozicionar, ali žena odmah dobiva i epitet divlje. Patrijarhalni sustav očito je sklon tako karakterizirati sve elemente koji se u njega ne uklapaju, a žena u takvom sustavu mišljenja očito uvijek predstavlja prostor zagonetke, divljine, “mračnog kontinenta” (Freud), neukrotive prirode u opoziciji prema muškarcu kao biću kulture, razuma, svjetla (Perić 2010 : 42).

I u ovome se romanu pojavljuje smotiv presvlačenja žene u muškarca, shodno drugim Zagorčinim romanima. No, to ovaj roman izvršava na drugačiji način. Mirjanino presvlačenje predstavlja isključivo formalno presvlačenje u muškarca. Time pokazuje kako joj pristaje „muškarčevo odijelo“ jer joj se ionako pripisuju kvalitete koje prema društvenim normama pripadaju muškarcima. Mirjana, kao žena, nije mogla biti prihvaćena u društvu, zato se i formalno presvlači u muškarca.

Mirjana se suočava s glavnim problemom žene u strogo patrijarhalnom društvu, i upravo je taj problem glavna nit vodilja ovoga romana - borba između Mirjaninih želja i htijenja te mogućnosti koje joj se otvaraju u društvu. Ona mora biti daleko bolja od muškarca da bi postigla barem približno kao i muškarac jer se njezin rad uvijek omalovažava i gleda s visoka. Sve je te svoje frustracije, nastale u raskoraku između htijenja i mogućnosti, Marija Jurić Zagorka implementirala u lik Mirjane te kroz nju progovara o tome kako, unatoč pritiscima, žena može reći, odnosno viknuti „ne“ i ostati pri svojim stavovima i oduprijeti se društvu, ma koliko jaki pritisci i osude bivale. Pratit će je uvijek etiketa „javne žene“, „mentalno bolesne osobe“, „divljakuše“ i „buntovnice“, ali se upravo u tome odlikuje pionirski rad žena, žena poput Marija Jurić Zagorka koje su bile začetnici feminističkih ideja i borbe za ravnopravnost spolova. Ponajprije su te vrlo ograničene mogućnosti samoostvarenja kod žena unutar patrijarhalnog društva dovele do njihovog još jačeg bunta i htijenja.

Ovaj je roman zapravo anti-romansa jer odbacuje uobičajene oblike koji se pojavljuju u romansama, a koji se također pojavljuju i u drugim Zagorkinim romansama. Primjerice, Zagorka u romansama redovito odvodi svoje čitateljice u svijet fantazije, u jedan drugačiji svijet najčešće smješten u prošlost u kojem su svi odnosi bazirani na crno-bijelom odnosu dobra i zla. U romanu *Kamen na cesti* Zagorka nastoji osvijestiti čitateljice o aktualnim problemima s kojima se žena susreće u patrijarhalnom društvu, stoga ih ostavlja u sadašnjosti koja je složena, u kojoj ne postoji dobro i zlo, već različiti interesi i u kojoj nema jasna zla, već samo uvrnutih normi i dogmi koje su oblikovale moral društva.

4.4 Mala revolucionarka

Mala revolucionarka je roman Marije Jurić Zagorke koji se po mnogočemu razlikuje od ostalih njezinih ostvarenja. Također, sadrži značajne autobiografske elemente, a izlazio je također u feljtonskom obliku u novinama od 1939. do 1940. u časopisu *Hrvatica* kojem je i urednica bila Marija Jurić Zagorka. *Mala revolucionarka* nije tipičan roman. Prije svega, po tome što je puno kraći, što se fabula zbiva gotovo isključivo u jednoj večeri te naposljetku po tome što je roman zapravo s naglašenim humorističnim karakterom. Iako je navedeno kako je riječ o povijesnom romanu, po svemu sudeći, radi se o autobiografskim zapažanjima vlastitih revolucionarnih iskustava nakon paljenja mađarske zastave.

Roman također dotiče pitanje miraza i udaje u patrijarhalnom društvu, slično kao i roman *Kamen na cesti*. Radnja se romana tako zbiva unutar kuće presvijetloga gospodina Garića, koji je vladin dužnosnik u uredu bana Héderváryja (i po čemu se ponovno mogu povući paralele s ocem Marije Jurić Zagorke). Kako gospodin Garić ima pet kćeri a nema dovoljno novaca za miraz, njegov je glavni zadatak kako udati kćeri bez miraza. Dosjetljivi gospodin Garić nudi pomoć prilikom napredovanja u politici svojim potencijalnim zetovima i druge oblike lobiranja kod bana Héderváryja, no pokazalo se neuspješno. Gospođa Garić dolazi na originalnu ideju i organizira predstavu u kojoj će glumiti njezine kćeri i na taj će način biti prikazane potencijalnim proscima. Njihova nećakinja također je tamo prisutna, ali predstavlja ozbiljnu opasnost po mišljenju gospođe Garić, jer ona ima miraz, neovisno o tome što zapravo ona već ima zaručnika Vladimira kojem je obećana. Ipak, saznajući kako postoje namjere da se nećakinju oženi za drugoga, dolazi kod Garićevih predstavljajući se kao doktor Baričević i pokušava je pridobiti svojim lažnim identitetom.

U *Maloj revolucionarki* Marija Jurić Zagorka koristi neke strukture poznate u hrvatskom romanu u rasponu od Šenoe do Gjalskog, ali priča o tome kako da se ulove ženici u kazališnu klopku umnogome naliči na poznatu nam Pepeljugu. Doduše, u toj sekvenci junakinja nije Zlatica, nego sestrična im Danica. Što se tiče princa, Zagorka pomalo narušava strukturu jer joj je stalo da komičnim efektima dovede u podređeni položaj svoje ideološke protivnike. Međutim, ubrzo postaje jasno tko je pravi princ (Vladimir). Tako se, po ne znam koji put, otkriva bliskost između političke utopije i bajke. Može se reći da ona koristi stari ključ da bi otvorila nova vrata i tako još jednom, na opće zadovoljstvo naivnog čitaoca, otkriva da između čudesnosti bajke i obične zbilje ne zjapi tako duboka provalija. Uostalom, to potvrđuje kraj djela u kojem postaje vidljivo kako su Zlata i autorica istomišljenice i da su u ta davna khuenovska vremena zajedno boj vojevale. Možda bi trebalo spomenuti i Khuena Héderváryja kao jednu od plodnih mitologema hrvatske književnosti, koja živi sve do naših dana, preko reminiscencija u Krležinim *Zastavama*. To ne začuđuje: putovi političkog angažmana, ideologijske utopije i zanimljive priče često su neobično isprepleteni (Jurić Zagorka 1988 : 343).

Strategija bračnog para Garići jest prikazati sestre prema godinama i to tako da najvažniju ulogu u predstavi ima najstarija sestra, a najmanje zanimljivu i upadljivu ulogu najmlađa sestra, kako bi osigurali da će prvo udati najstariju sestru. Najmlađa kći odbija glumiti ulogu koja joj je namijenjena jer ne želi glumiti osobu mlađu nego što je. Kako bi

uspješnije zainteresirala potencijalne prosce za svoje kćeri, gospođa Garić predstavlja svaku kćer malo mlađu nego jest te im time povećava vrijednost.

Brak je u tadašnje vrijeme bio mnogim ženama jedina opcija, a neuspješnost udavanja svojih kćeri najveći strah svih očeva. S obzirom da se smatralo kako djevojke ne mogu raditi te kako je njihova jedina misija brinuti se o obitelji, brak nije bio samo ljubavna institucija, već uvelike i ekonomska institucija. Upravo ga, kao takvog, prikazuje i Marija Jurić Zagorka, očito ismijavajući takav oblik braka. Smatralo se tada, kako djevojka, već nakon punoljetnosti, ukoliko se odmah ne uda, riskira zauvijek svoju budućnost i ostvarenje sigurne i uspješne obitelji. Shodno tome, mnogima se činilo kao bolja opcija udati se za bilo koga nego se zaista udati iz ljubavi. Taj utjerani strah od neostvarivanja braka Marija Jurić Zagorka zorno prikazuje u svojem djelu:

Djevojka, koja navršši dvadeset dvije godine, već osjeća pred sobom sablast stare gospođice. I sam put do ove sablasti prava je kalvarija. Svakog dana slušat će zapomaganje članova obitelji, jer dršću od straha što će biti s njome, kome će u obitelji pasti na leđa, tko će od njih danas-sutra biti prisiljen staru gospođicu uzdržavati i slušati njene čangrizavosti. I znanci i prijatelji stalno će šaputati oko nje: „Oh, tu je ova nesretna stara gospođica!“ I užas je hvata od same pomisli da prede dvadesetpetu. Već razabire na sve strane podrugljivo smješkanje i žmirkanje muškaraca, a svaki njihov smiješak žigoše je jednom jedinom riječi: usidjelica! Najposlije i ženski članovi obitelji i znanci i prijatelji prestat će uzdisati što se nije udala, ali će održavati vijećanja, tko će nesretnicu uzeti u svoju kuću i koliko će potrošiti da je prehrane! (Jurić Zagorka 1988 : 9).

Iz današnje perspektive, nezamisliv je ovakav pogled na mlade djevojke i njihovo stupanje u brak, no treba imati na umu kako je samo stotinjak godina ranije bilo sasvim normalno da žene potpuno ovise o muškarcima, kako u svojoj obitelji, tako i o svom mužu. Ukoliko žena nije uspjela stupiti u brak, ona postaje teret svoje obitelji i promatra ju se poput invalidne osobe.

Zanimljivo je također primijetiti kako je Zagorka prikazala svoju glavnu junakinju Zlatu, malu revolucionarku, kao osobu koja, unatoč sretnoj ljubavi, želi najprije sama sebi osigurati egzistenciju, a tek onda pristupiti braku. Prvenstveno se zato Zlata odbija udati,

ekonomsku sigurnost odlučuje osigurati sama sebi. Njezin prosac Mirko i ona odlučuju tako čekati čak sedam godina kako bi oboje završili školovanje i kako bi oboje pronašli posao i tek se onda žene. Zanimljivo, u ovom slučaju ona nije postala novinarka ili pisac kao što je to bio slučaj s glavnim likom u *Kamenu na cesti*, već je postala učiteljica, čime je Zagorka svojim čitateljicama htjela sugerirati zanimanje kojim se također mogu baviti kako bi osigurale svoju egzistenciju. Spomenimo i značaj revolucionarnog pro-hrvatskog karaktera: najbolji su ženici upravo revolucionari, hrvatski domoljubi.

4.5 *Tajna Krvavog mosta*

Tajna Krvavog mosta dio je ciklusa *Grička vještica* koji se sastoji od sedam romana, a izlazili su u obliku feljtona. Roman počinje tako da se pročuje vijest kako se pod Krvavim mostom nalazi tijelo mrtvog čovjeka. Glasine su se vrlo brzo proširile cijelim Zagrebom, od najviših do najnižih staleža. Nakon što su čuvari utvrdili kako se zapravo radi o tijelu plemića, sablazan ubojstva proširila se cijelim gradom jer su se svi pitali tko je sposoban tako okrutno usmrtniti plemića. Naime, ubijen je ubodom iglom kroz srce. Taj neobičan način ubojstva i latinski natpis na pergameni okupili su još veću masu ljudi koji su željeli saznati značenje tog latinskog natpisa. Nakon što je ranarnik preveo latinski natpis koji znači *Ti si prvi od devetorice koji treba da budu kažnjeni, a slijedit će te osam tvojih drugova*, ljudi su se zgražali i uzbuđeno raspravljali. Tu se počinje nagađati da je ovo zapravo djelo osвете vještice koja je bila progonjena i spaljena na lomači. Prema legendi, vještica koja je bila spaljena na lomači proklela je devet pokoljenja svih onih koji su je prokazali kao vješticu i spalili, te se pojavio strah kako je proročanstvo došlo na naplatu.

U prvom djelu ciklusa najizraženija je tematika kakva je u razvijenijem modu uobičajena kriminalističkim romanima: pripovjedno razigravanje slijedi iz suodnosa erosa i krimena (Detoni Dujmić 1998 : 159). Ovaj prvenstveno gotički, misteriozni roman koji odstupa od uobičajene romanse Marije Jurić Zagorke na vrlo zanimljiv način kombinira misteriozne i stravične događaje. Naravno, kao i u gotovo svakom romanu Marije Jurić Zagorke, značajnu ulogu imaju upravo žene.

Zagorka će u ovome romanu također priskočiti svojoj uobičajenoj formi prerašavanja žene u muškarca, i čini se kako je pokušala svoj uobičajeni diskurs ukomponirati u jedan sasvim novi žanr. Tako je u narativne jedinice gotičke romanse u prvi plan stavljen ženski lik

s neuobičajenom životnom pričom: siromaštvo i bijeda primorale su Stanku odjenuti muško odijelo, živjeti i ponašati se kao muškarac. Uporabom preoblačenja žene u muškarca i drukčijeg pogleda junakinje na život i svijet, Zagorka približava lik Stanke/Stanka – osobe koja je tijekom romana progonjena i prisiljena, skrivajući svoj pravi identitet, neprestano bježati. Stanku progoni gvardijan zbog kojeg ulazi u službu Katarine Lehotske i postaje poručnik Stanko de Gotta; progone ju i mnogobrojne obožavateljice nesvjesne njezina pravog spola (najupornije su među njima majka i kćer Vojnić) te naposljetku i sama Katarina Lehotska zbog čije je ljubomore i zavisti primorana pobjeći kako bi spasila život. Nepravda i zloća pretvorit će Stanku u samosvjesnu gotičku junakinju, junakinju jedinstvene osobnosti i snage. Svjesna užasa vlastite sudbine i nemogućnosti realizacije romantičnih osjećaja prema Jurici Mešku, Stanka odlučuje suprotstaviti se barunici i prestati s bijegom. Potrebno je još dodati kako progonjena protagonistica često funkcionira i kao simbol feminizma. Stankino preoblačenje i promatranje života iz muške perspektive naglašava stajalište nove žene, primorane boriti se za svoja prava jednako kao muškarac (Oklopčić & Posavec 2013 : 27).

Pri tome, još jednom ženski lik, Stanka, ustaje protiv okova svoje svakodnevnice i koristeći se preoblačenjem u muškarca, nastoji postići sve ono što smatra da može postići kao osoba, a društvo joj onemogućava isključivo zbog spola. Na taj način, Marija Jurić Zagorka još jednom naglašava koliko žene mogu ili koliko bi mogle samo ukoliko bi se izjednačile s muškarcima, a svoje čitateljice navodi na to da se okušaju u muškim stvarima, čak i ako društvo tvrdi da to nije za njih.

U ovome romanu nema odnosa prema braku i obiteljskom životu, ali su prisutni elementi romanse koji su veoma slični romanu *Kći Lotrščaka*. Također se pojavljuje muški lik koji je fizički dominantan i kojeg njegova izabranica vodi kako bi postigao pozitivne ciljeve. Ipak, u ovome djelu ne postoji karakterističan zaplet u obliku napetosti između dobra i zla: likovi su međusobno povezani intrigama, spletkama i zapletima na više razina. Tipičan koncept romanse, sličan onome kod *Kći Lotrščaka*, pokazuje slijed razvoja ljubavi glavnih likova: ljubav Jurice Meška i djevojke Stanke u početku jedva preživljava, zatim zapletom u radnji i prerušavanjem Stanke u Stanka prolazi kroz niz napetih situacija u obliku prijateljstva i platonske ljubavi da bi na kraju, nakon brojnih zapleta u konačnom raspletu, radnja završila sretnim svršetkom koji Stanku vodi u naručje Jurici.

Zanimljivo je primijetiti kako Zagorka pokazuje u odnosu između Stanka i Meška što zapravo prema njezinom mišljenju muškarac treba očekivati od žene i što žena treba očekivati od muškarca. Naime, prerušena u muškarca, Stanka nije snagom ravna muškarcima, već se trudi sakriti pod slabe mišice i staviti u prvi plan svoj razum, svoje osjećaje i svoje čežnje. Ona se ne ljuti kada je Meško proziva da nije dovoljno muškarac, već prihvaća takav svoj opis jer je dovoljno da je se uvažava kao muškarca, ne da joj se pridaju i sve osobine muškarca. Takvim je stavom vidljiv drugačiji feminizam Zagorkine od feminizma koji je zagovarala Mira Kočonda - ženska dominacija nad muškarcima.

- Spreman sam da vam pomognem, ukoliko je to moguće. Rado bih vam pomogao, ali još sam gotovo dječak, a bolest me tako oslabila da imam mišice kao djevojka. – kaže Stanko

- Ne trebam vaše mišice, već samo vaš savjet! Sutra ću upriličiti kod sebe smotru! – uzvratila Meško (Jurić Zagorka 2012 : 66)

Ovaj dijalog prikazuje kako se očekuje od žene njezin intelektualni rad i ono u čemu može biti jednaka kao i muškarac, dok je fizički rad, borba mišićima i silom i dalje prema mišljenju Zagorkine prepuštena muškarcima. Ipak, kako je vidljivo u nastavku, Zagorkina junakinja ne uživa u ulozi muškarca, ona nije transvestit u pravom smislu te riječi, već je samo žena koja ne vidi drugoga izlaza da je se prihvati kao osobu, kao i njezine kompetencije, a ne da joj se sudi putem predrasuda, ovisno o njezinom spolu. Vidljivo je kako Zagorkina junakinja zapravo čezne za svojom ženstvenošću:

Stanko uđe u vežu, zatvori vrata i požuri u prvi kat. Ušavši u svoju sobu zaključa vrata, baci se na krevet u potpunoj uniformi i uhvati se za glavu. Što će biti sa mnom? Nije li strašna, nečuvena igra koju sam započela u ovoj odori? To je vratolomno i nečuveno!

Djevojka ustade i počne odlagati uniformu. "Da bar imam suknju! Užasno mi je u tim hlačama! (Jurić Zagorka 2012 : 66)

Kada je Meško otkrio kako je njegov prijatelj Stanko zapravo žena, u svom je razmišljanju prepoznao osobine žene koje Zagorka ističe kao značajne osobine ženske osobe i s kojima bi se sve žene trebale ponositi. On je nije prepoznao samo po ljepoti ili sposobnosti

zavođenja, on je prepoznao kvalitete liječenja, kvalitete prijateljstva i drugarstva ali i kvalitete savjetovanja.

Taj se mladić ponašao kao pravi kavalir i probdno je s njime mnogo noći u njegovu stanu, pa ipak nikada nije u njemu otkrio djevojku. No nešto jest! On gaje u bolesti, kada je ono bio ranjen, tako spretno njegovao kako može samo žena. Osim toga, bio je uvijek čedan i u društvu muškaraca.

Meška umoriše teške misli. Još uvijek je osjećao mnogo ljubavi za svoga Stanka, ali za onoga za kojega je mislio da mu je odan iz dna duše. U njemu sada živi netko drugi, neko strano biće koje ga je varalo, a ne zna zašto. Meško je stajao kraj kreveta i zagledao se u Stanku koja je spavala. Do danas sam znao da me on voli i da mi je odan, tko zna da li mi je odana ona?

Nikada ništa nije Meško tako pomno promatrao. Crte lica bile su mekane i tople, a ipak izrazite, oko usta malo oštre (Jurić Zagorka 2012 : 347).

Shvatio je na kraju Meško kako je najvažnija osobina žene njezina intelektualna i karakterna vrijednost, te kako je moguće ženu voljeti i poštivati kao jednaku, kao što je poštivao i svoga druga, a upravo je Zagorka to htjela proširiti kao poruku i svim svojim čitateljima kroz ovo djelo.

4.6 Kontesa Nera

Kontesa Nera još je jedan povijesni roman u sklopu ciklusa *Grička vještica* u kojem Marija Jurić Zagorka prikazuje život mlade šesnaestogodišnje djevojke kontese Nere, plemkinje, unuke grofice Ratkay koja ima sve osobine uspješne žene: ona je prekrasna, vrlo inteligentna, spretna, odvažna i nevjerojatna u svojim potezima. Osobine su to kojima je redovito Marija Jurić Zagorka zainteresirala svoje čitateljice i natjerala ih da se barem pokušaju s poistovjetiti s njezinim likovima. Kako je odrastala u sredini koja je izrazito praznovjerna i opsjednuta vjerovanjima u vještice, uobičajeni problem srednjovjekovlja o kojem je rado Marija Jurić Zagorka progovarala (a ne smije se pri tome zaboraviti kako je i ona sama doživjela sličnu sudbinu jer iako nije spaljena na lomači, njezin je prvi muž nastojao spriječiti njezin bijeg iz braka zatvarajući je u umobolnicu). Zahvaljujući svojem porijeklu, kontesa Nera imala je svu moć u gradu i postavlja se sukladno svojem ugledu i moći. Dapače,

Nera ne mari kada se zamjerila gradskom sucu Krajačiću i odvjetniku Dvojkoviću ismijavajući njihova vjerovanja i ustvrdivši kako vještice ne postoje.

U tom svom vjerovanju i želji da promijeni zadrto društvo i okolinu, otišla je korak dalje, te je zajedno s grupom mladih velikaša održavala tajne sastanke na kojima su raspravljali i promatrali mogućnosti kako u njihovom društvu iskorijeniti praznovjerje i glupost puka te spasiti nevine žene od mučenja u zloglasnom tornju pokraj Kamenitih vrata gdje su se spaljivale vještice. Želja joj je bila ustati i boriti se kako bi spasila druge djevojke od smrti na lomači. U toj svojoj borbi sudjelovala je i aktivno, pa je tako sakrila siromašnu seljanku Jelicu Kušenku optuženu za vještičarenje. Kada se za to pročulo, Nera je optužena da je i sama vještica, što se pokazala kao odlična prilika Krajačiću i Dvojkoviću za osvetu ovoj djevojci.

Zanimljivo je kako se i u ovome romanu pojavljuje preodijevanje, pa se tako Nera preoblači u kuharicu kako bi pobjegla iz zatočeništva, a pojavljuju se i izravni utjecaji svetaca i lucifera u radnju. Intrigantno je kako u *Kontesi Neri* Marija Jurić Zagorka ne idealizira sve žene, već često navodi i spletke ljubomornih žena, naročito Tetke Nadaždi koja, zbog svoje ljubomore, nepravедno optužuje druge djevojke i cure za vještičarenje. Ipak, najjači ženski glas u ovome djelu daje kratka, ali vrlo snažna epizoda pri kojoj Zagorka opisuje krik žene koja je spaljena na lomači kao vještica:

U taj čas začuo se ispod Mesničkih vrata strašan, prigušen i iznakažen krik Grofica Ratkay zurila je nijemo u žarki plamen u kojemu su se gubili glasovi strašnog umiranja. Lice joj je problijedilo, usta se stisnula, a iz ukočenih očiju virila joj strava i užas (Jurić Zagorka 2012 : 29)

Kroz taj eksplicitni prikaz Marija Jurić Zagorka prikazala je muke žena koje su prokazane kao vještice, a koje su, po njezinu mišljenju, bile mučenice za ženska prava i mučenice za ono u što su vjerovala i zbog čega se nisu bojale biti drugačije.

4.7 *Suparnica Marije Terezije*

Povijesni romani *Suparnica Marije Terezije* predstavljaju dva romana koja promatraju život na dvoru jedne od najmoćnijih carica Habsburškog carstva, Marije Terezije. Nimalo ne čudi kako je ova moćna žena privukla pozornost Marije Jurić Zagorke jer je riječ je o ženi koja je jasno pokazala kako žene mogu vladati ne samo svojom obitelji i svojim životom, već i čitavim carstvom. Međutim, Marija Terezija u očima Marije Jurić Zagorke nije pozitivan lik, što i ne čudi jer je ova vladarica zapravo bila vrlo povezana s tradicionalnim vrijednostima. Povijesno, Marija Terezija sebe je doživljavala kao vladaricu kojoj je temeljni zadatak rađati djecu i time proizvoditi nasljednike koje će ženidbama moći upotrijebiti za širenje svojega carstva i utjecaja. Dakle, njezin je život i svjetonazor, posebice po pogledu braka, upravo sve ono što je Zagorka prezirala uslijed svog tragičnog iskustva u prvom braku.

U središtu je radnje djela sudbina djece Marije Terezije, posebice njezinih kćeriju koje u djelu imaju posebnu ulogu i kod kojih Marija Jurić Zagorka na različite načine ističe ženske glasove. Temeljna zadaća kćeriju Marije Terezije bila je poučavati ih za europske vlastodršce kako bi ojačala svoj položaj pred opasnošću od neprijateljskih vladara, prije svega pruskog vladara Friedricha II, poznatog i kao Friedrich Veliki. Kćeri su najrazličitijeg karaktera, od uzornih kćeri kao što je Karolina, buduća žena napuljskog vladara te Kristina, žena vladara nizozemskih pokrajina, ali značajnu ulogu ima i Elizabeta, kćer koja je obećana francuskom kralju Luju XV. Uslijed obolijevanja od boginja gubi svoju ljepotu te stoga biva odbačena od uloge buduće francuske kraljice. Shodno tome, ona umno obolijeva i postaje tragični lik ovoga djela. Nije jedina kojoj je sudbina namijenila tragičan završetak: Ana, koja je cijelog života bila slaba zdravlja, zauvijek ostaje u sjeni svojih sestara i braće, kao i Josipa koja umire od boginja. Tu se pojavljuje i Antoaneta, veselo i nestašno dijete koje svima rado zapovijeda i u četrnaestoj godini, a koja će postati žena francuskog kralja umjesto nesretne Elizabete. Iako se čini kako je sudbina njoj namijenila sretnu ulogu, Francuska je revolucija pokazala kako se sudbina može poigrati sa životima te je zapravo neočekivano dobivanje mjesta francuske kraljice za Antoanetu zapravo bila prečica za giljotinu.

Temeljna je okosnica djela sukob između austrijske carice Marije Terezije i njezine suparnice, careve ljubavnice, lijepe kneginje Vilme Auersperg. Lik je Vilme izgrađen po uzoru na slavne *femme fatale* toga vremena. Ona je spretna žena svjesna svoga izgleda i svojih kvaliteta te je sasvim pomutila caru razum. Kako bi je domišljata Marija Terezija

odbacila od uloge ljubavnice, ona privlači na dvor Neru kako bi svojom ljepotom odvratila cara od Vilme.

U drugom dijelu glavnu ulogu preuzima Amalija, princeza i kći Marije Terezije koja postaje kneginja od Parme, a koja je zapamćena po svojoj buntovnosti i kao takva, svakako je motiv koji je zaintrigirao Mariju Jurić Zagorku. Pri tome, Marija Jurić Zagorka poseže za motivom generacijskog sukoba, posebice onoga između buntovne kćeri i tradicionalne i stroge majke, svakako inspiriranog i vlastitim odrastanjem.

U središtu se radnje nalazi volja i odlučnost carice. Nju se prikazuje sukladno njezinoj stvarnoj povijesnoj ulozi: kao snažnu ličnost koja nije snažna samo zbog svoje povijesne uloge vladarice, već i zbog svoje čelične volje i odlučnosti, upravo osobina koje su joj omogućile vladanje carstvom i osobina na kojima im se zasigurno i Zagorka divila. Ipak, u romanima Marija Terezija nije idealizirana, prikazana je njezina nemilost prema podanicima, od protagonista Nere i Siniše do njene vlastite djece Amalije i Josipa koji se suprotstavljaju njenim odlukama. Zanimljivo, značajnu je ulogu dobio upravo Josip, budući car i prosvjetitelj, unatoč tome što je središte pozornosti u čitavom romanu dominantno stavljeno na ženske likove.

4.8 Dvorska kamarila

Još jedan značajan roman koji prati sukob Marije Terezije sa svojom kćeri Amalijom, ali i s jezuitima koje će na kraju protjerati iz države. Posebno je značajan što na kraju romana Marija Jurić Zagorka prikazuje Mariju Tereziju kao obična čovjeka, od krvi i mesa i time pokazuje kako nije bila žena ispred svog vremena, nego je samo bila žena sa snažnom i odlučnom voljom.

Ovaj povijesni roman koji također ulazi u ciklus *Gričke vještice*, a u kojem se također pojavljuju Zagorkini likovi Nera i Siniša, slijedi stvarne povijesne epizode koji su povezani s Amalijom od Parme te sukobe koje je Amalija imala s tradicionalnom zajednicom Parme. Ona se teško navikavala na zadržtu sredinu opterećenu pravilima, kao što se i zajednica Parme teško navikavala na njezin buntovni duh i želju za promjenama. U ovome je romanu najprije prikazana Marija Terezija kao hladna i bezosjećajna osoba, pri čemu je izbjegnuta bilo kakva

psihološka karakterizacija Marije Terezije, čak i kada je izgubila sina ljubimca, no ipak se na kraju djela otkriva se njezina ljudskost:

Mene su raspaljivale katkada neobuzdane želje za užitkom, a ljudi nisu slutili da se carica koja zapovijeda državom ne može nauživati ljubavi i mladosti (Jurić Zagorka 2012 : 223)

Važnu ulogu u romanu, naravno, ima Nera, protagonistica cijele serije romana *Grička vještica*, koja nakon nemilosti u koju je zapala u romanu *Suparnica Marije Terezije II* u ovome djelu vjerno čeka svoga muža i bori se za njegov povratak. Kako bi to ubrzala, ne ustručava se stvarati dvorske spletke i zavrzlake. Neizostavan je motiv borbe za ljubav koja odolijeva bilo kakvim nedaćama. Nera ostaje Penelopa, i ne samo ona. Shodno trivijalnoj prirodi romana, likovi prolaze kroz mnoga iskušenja, ali i u dobru i u zlu ostaju nepokolebljivo, onakvi kakvi su bili pri prvom pojavljivanju (Matić 1987 : 137).

Lik je Nere u ovom djelu daleko od lika naivne i buntovne mlade djevojke u romanu *Kontesa Nera*. Ovdje se radi o modernoj i inteligentnoj, spretnoj ženi koja se zna boriti i postaviti svoje ciljeve i vjerovanja. Ona predstavlja novi ideal žene: nije pasivna poput Manduše, ali nije ni afektivna kao Mirjana. Razmišlja, djeluje, pri čemu se potencijal njenog djelovanja ne postiže do kraja kroz njezin lik jer motivacija ostaje vezana za tipične romantičarske okidače: nepomućena ljubav prema partneru, vjernost domovini i ognjištu. U konkretnom slučaju Nere, vrlo je važan faktor i vjernost njezinoj baki. Sve su to osobine i načela koja bi Marija Jurić Zagorka htjela usaditi i u svoje čitateljice.

4.9 Kneginja iz Petrinjske ulice

Kneginja iz Petrinjske ulice pionirsko je djelo u hrvatskoj književnosti, ispreplićući elemente detektivske fantastike s bogatim povijesnim i kulturnim prizvucima. Smještena u živopisnu zagrebačku pozadinu, pripovijest je sinteza pustolovnog romana, detektivske misterije i povijesnih događaja, predstavljajući jedinstvenu mješavinu koja je izdvaja od ostalih djela svog vremena.

Roman je prvi put objavljen 1909. u izdanju *Sokola*, nagovještavajući odmak od Zagorkinih poznatih povijesnih narativa koji su pretežno isticali domoljubne osjećaje (Hergešić 1976). Ovo književno djelo nastalo je kao prvi detektivski serijski roman u hrvatskoj književnoj povijesti, a njime se Zagorka domogla sve većeg broja čitatelja željnih napete i zadržljive priče.

U središtu je pripovijetke misteriozno ubojstvo koje se događa u Vlaškoj ulici. Detektiv kojem je povjereno rješavanje ove enigme, inspektor Šimek, uvodi se usred protumađarskih demonstracija, koje priči daju suptilnu, ali nepogrešivu političku podlogu, tipičnu za Zagorkina djela, ali prikazanu na prigušeniji način nego u drugim njezinim djelima. Iako je bit zločina središnja radnja, roman se ne fokusira samo na čin ubojstva. Umjesto toga, zadire dublje u društveno tkivo, pružajući uvid u živote kriminalaca, prikazuje žena i samu dinamiku demonstracija koje potresaju zagrebačke ulice.

Likovi unutar priče, poput Darinke Antolković, dodatno kompliciraju radnju. Njihova povezanost sa zločinom, izravna ili neizravna te njihova interakcija s drugim likovima služe intenziviranju čitateljeva angažmana. Zanimljivo je da Zagorka uključuje prisutnost druge detektivske fikcije u svoju pripovijest, pozivajući se na ikonične figure poput Sherlocka Holmesa, što ne samo da daje dubinu njezinim likovima, već daje i meta-komentar samom žanru (Kolanović 2006).

Kroz cijelu pripovijest, Zagorka plete priču koja je isto toliko o otkriću, koliko i o skrivanju. Likovi poput misteriozne žene u crnom ili nepoznatih napadača koji upadaju u Vanićkin stan unose slojeve intrige. Ova strategija pripovijedanja drži čitatelje na rubu sjedala, željno listajući stranice u potrazi za istinom.

Kneginja iz Petrinjske ulice svjedoči o Zagorkinoj spisateljskoj svestranosti. Uspješno spajajući elemente detektivske fikcije s povijesnim događajima i kulturološkim nijansama, predstavila je roman koji je istovremeno zabavan i prosvjetljujući, nudeći čitateljima jedinstvenu perspektivu na zagrebačku društvenu dinamiku tijekom burnog razdoblja. U *Kneginji* Zagorka ne smišlja samo detektivsku priču; ona koristi žanr kao medij za promišljanje i kritiku društvenih normi svog vremena. Okruženje u Zagrebu nije samo pozadina, već je intrinzično povezano s razvojem narativa, pružajući uvid u složenost društveno-političkog okruženja s početka 20. stoljeća.

Značajan element pripovjednog postupka jest stvaranje portreta žena, što se također ističe kao jedna od bitnih tematskih jedinica. Prisutnost snažnih ženskih likova poput tajanstvene kneginje (princeze) i Darinke Antolković dovodi u pitanje konvencionalne uloge koje su ženama dodijeljene u književnosti toga doba. Zagorka, kao jedna od najistaknutijih hrvatskih autorica, često je koristila svoja djela kako bi rasvijetlila društvena očekivanja i ograničenja s kojima se žene suočavaju (Lasić 1973). U ovom romanu potonje navedeni likovi ne samo da pridonose misteriju, nego i simboliziraju šire izazove i dileme s kojima se suočavaju žene u dominantno patrijarhalnom društvu.

U *Kneginji iz Petrinjske ulice* sve više dolazi do izražaja dubina i kompleksnost ženskih likova te odmak narativa od tradicionalnih detektivskih konvencija. Narativ romana razotkriva slojeve intrige koji čitatelje uvlače u njegov ambivalentni svijet. Dobar primjer predstavlja ulomak iz romana prikazuje emocionalno nabijenu i psihički intenzivnu interakciju između suca, Šimeka i Darinke:

– Ne opažate li – šapne sudac Šimeku – da je kneginja vrlo slomljena?...– Dakle, vaša kombinacija o dvjema ubojicama kao da se obistinjuje – reče sudac policajcu. – Kako to mislite? – Kneginja i ova djevojka...? (Jurić Zagorka 1988 : 59-60).

Međuigra između likova u ovoj sceni ima višestruku svrhu. Prvo, čitateljima pruža intiman uvid u psihička i emocionalna previranja koja proživljava Darinka, ključni ženski lik. Njezina ranjivost, u kontrastu s njezinom odlučnošću, daje sirov i realističan prikaz žena koje se suočavaju s društvenim optužbama i sumnjama. Drugo, sučeve i Šimekove tehnike ispitivanja, čitateljima nude pogled na proces detekcije. Za razliku od mnogih konvencionalnih detektivskih priča koje se uvelike oslanjaju na hladne, čvrste činjenice i dokaze, narativ ovdje zadire u psihološko ispitivanje i zamršeni ples verbalnih razmjena kako bi se otkrile istine.

Ovaj narativni izbor ne samo da učvršćuje jedinstveni pristup romana detektivskom žanru, već naglašava i dublje društveno i kulturno istraživanje u koje se Marija Jurić Zagorka upustila. Stavljajući žene u prvi plan svoje pripovijesti, Zagorka daje kritički pregled društvenih očekivanja, predrasuda i pritisaka s kojima su se žene suočavale u njezino vrijeme.

Štoviše, Zagorkin nijansirani pristup svojim likovima ističe međuigru klase i roda. Kneginja se, unatoč aristokratskom statusu, suočava s društvenim očekivanjima, dok likovi poput Darinke predstavljaju složenost života žena u različitim društvenim slojevima. Takvi prikazi pokreću pitanja o slobodi, identitetu i djelovanju, čineći pripovijest bogatom slojevima koji su nadograđeni iza površine teksta, odnosno središnje misterije.

Naposljetku, uključivanje stvarnih povijesnih događaja, poput protumađarskih demonstracija, dodaje još jednu dimenziju narativu. Iako ti događaji služe kao pozadina, oni suptilno informiraju čitatelja o široj društveno-političkoj dinamici koja je u igri. Ovo spajanje činjenica i fikcije dokaz je Zagorkine pripovjedačke vještine, predstavljajući priču koja je i privlačna i duboko ukorijenjena u svoj kulturni i povijesni kontekst.

– *Sjećate se jedne večeri, kad su prošli mjesec izbile velike demonstracije na Jelačićevom trgu.*

– *Naravno da se sjećam. Bio je 19. lipnja u srijedu. (Jurić Zagorka 1988 : 242)*

U biti, *Kneginja iz Petrinjske ulice* više je od detektivske priče. Riječ je o narativnoj tapiseriji bogato protkanoj elementima društvene kritike, povijesnim promišljanjima i dubokim razumijevanjem ljudske prirode. Svjedočanstvo je Zagorkine genijalnosti, čitateljima ne nudi samo uzbudljivu priču, već i duboko uronjenje u srce hrvatskog društva na prijelazu u 20. stoljeće.

Marija Jurić Zagorka monumentalna je ličnost hrvatske književnosti. Njezini radovi ne samo da prikazuju kulturni identitet i povijesnu reprezentaciju Hrvatske, već odražavaju i društvene napetosti, političke krajolike i rodnu dinamiku njezina doba. Rođena 1873., Zagorka je proživjela transformativna razdoblja kasnog 19. i početka 20. stoljeća, a svojim životom i književnim djelovanjem nudi objektiv u ta vremena.

Pionirka u mnogim aspektima, Zagorka je bila prva novinarka u Hrvatskoj i koristila se ovom platformom za kritiku, informiranje i podizanje svijesti o problemima svog vremena (Kolanović 2006). Izvan novinarstva, njezini romani, često ukorijenjeni u povijesnom kontekstu, prožeti su dubokim osjećajem patriotizma i žarkom željom za socijalnom pravdom.

Zagorkina sposobnost spajanja povijesnog s fiktivnim vidljiva je u njezinim djelima. Često se dotiču stvarnih događaja, ali su vješto kombinirani s izmišljenim podzapletima, likovima i zamršenim odnosima. Ovaj je pristup njezinim čitateljima oživio povijest, omogućivši im da se pozabave prošlim događajima na osobnoj i emocionalnoj razini.

Kneginja iz Petrinjske ulice primjer je Zagorkina pripovjedačkog umijeća. Prepoznat kao prvi kriminalistički roman takve vrste u hrvatskoj književnosti, pokazuje Zagorkino umijeće kombiniranja žanrova, spajajući elemente koji podsjećaju i na pustolovni roman i na detektivsku prozu (Lasić 1986). Ova mješavina žanrova, iako inovativna, duboko je ukorijenjena u hrvatski kontekst, nudeći čitateljima jedinstveno književno iskustvo.

No, Zagorkino naslijeđe nije ograničeno na njezine narativne tehnike. Bila je glasna zagovornica prava žena, kako u svojim novinarskim aktivnostima, tako i kroz likove u svojim romanima. Njezino portretiranje žena prkosilo je konvencijama, često ih predstavljajući kao snažne, neovisne i višestruke figure. U vrijeme kada su uloge žena bile rigidno definirane, Zagorkini romani ponudili su alternativnu pripovijest, slaveći žensku djelatnost i izazivajući društvene norme. Prema riječima Lasića (1986) u pogovoru *Kneginje iz Petrinjske ulice*, Zagorkin doprinos hrvatskoj književnosti služi kao “trajni testament njezine genijalnosti”, pružajući čitateljima živopisnu tapiseriju povijesti, fikcije i društvene kritike. Ovo priznanje naglašava trajan utjecaj njezinih djela i odjek koji imaju i danas.

Kneginja iz Petrinjske ulice zauzima jedinstveno mjesto na tapiseriji hrvatske književnosti, ne samo zbog svoje pripovjedačke vještine, već i zbog inovativnog spajanja žanrova koje predstavlja. Često opisivan kao sinteza avanturističkih romana koji podsjećaju na Eugene Sue i detektivske fikcije slične Conanu Doyleu, roman kombinira elemente avanture, misterija i povijesnih događaja, stvarajući pripovijest koja je istovremeno uzbudljiva i duboko ukorijenjena u hrvatski kontekst (Lasić 1986).

Ipak, nazvati ga jednostavno detektivskim romanom, značilo bi previdjeti njegove nijansirane narativne strategije. Funkcionalno, roman se može označiti kao uvjetno kriminalistički. Aspekt otkrivanja, iako prisutan, nije tako ključan kao druge relacijske dinamike unutar narativa. Agent čina, koji predstavlja ubojicu, pojavljuje se kao sporedni lik. Otkrivanje zločina često je više povezano sa slučajnošću nego s proračunatom istragom. Ovaj narativni izbor ukazuje na dva značajna aspekta romana: prvo, istraga o ubojstvu zasjenjena je

prikazom socio-političkog platna društva, poput prikaza kriminalaca, portreta žena i demonstracija koje se odvijaju. Drugo, roman nudi promišljanje suvremene detektivske proze s elementima maskiranja, naivnim istražnim postupcima i središnjim činom detekcije (Lasić 1973).

Povijesno gledano, radnja *Kneginje iz Petrinjske ulice* u vrijeme antimađarističkih prosvjeda predstavlja živopisnu pozadinu u kojoj se radnja odvija. Ovo burno razdoblje hrvatske povijesti, obilježeno društvenim nemirima i otporom protiv austrougarske vladavine, nudi složen društveno-politički krajolik koji Zagorka zamršeno utka u svoju pripovijest. To nije samo puko okruženje, već djeluje kao lik sam po sebi, utječući na motivacije, postupke i sudbine likova unutar priče.

Nadalje, povijesni kontekst nije samo pasivna pozadina. Zagorka ga koristi za kritiku i komentiranje društveno-političkih problema svoga vremena. Demonstracije protiv Khuene Héderváriya, na primjer, imaju dvostruku svrhu u pripovijesti. Dok detektivu predstavljaju izazov u provođenju istrage, oni također djeluju kao snažan podsjetnik na šira društveno-politička pitanja koja su u igri (Lasić 1988).

Demonstracije još uvijek nisu prestale , pomisli Šimek. Ako me dečki opaze, opet će podići viku na mene. A što sam im ja skrivio!

I Šimek pođe naprijed. Proturao se kroz svjetinu, a da ga nitko nije prepoznao.

Prolazio je ulicama i razmišljao. (Jurić Zagorka 1988 : 21)

Kneginja iz Petrinjske ulice svojim spajanjem žanrova i dubokom ukorijenjenošću u povijesne događaje čitateljima pruža impresivno iskustvo koje oduševljava svojim detektivskim prizvukom, a istodobno educira i potiče na razmišljanje o društveno-političkim krajolicima povijesne Hrvatske. Žanr književnog djela ne samo da diktira njegove strukturne i tematske elemente, već ga također smješta unutar šireg narativa književne evolucije. Zagorkina *Kneginja* primjer je ove zamršene međuigre između žanra i književne povijesti, nudeći jedinstvenu leću kroz koju možemo razumjeti hrvatsku književnost i njezine transformativne faze.

Kneginja se često opisuje kao kriminalistički roman, no njegova je žanrovska klasifikacija nijansiraniya od puke whodunit naracije. Iako su elementi otkrivanja i rješavanja

zločina očiti, oni ne definiraju samo roman. Umjesto toga, može se tvrditi da je roman uvjetno kriminalistički. U velikoj tapiseriji naracije, čin otkrivanja nije primarni fokus. Ubojica, odnosno nositelj radnje, prilično je periferan lik, pri čemu se istraživanje zločina često vezuje uz slučajnost, a ne uz namjerni detektivski rad (Lasić 1973). To ukazuje na odklon od tradicionalnih detektivskih romana tog vremena i smješta knjigu u jedinstveni žanrovski prostor koji spaja krimić, avanturu i povijesnu fikciju.

Povijesno gledano, *Kneginja iz Petrinjske ulice* ima čast biti jedan od prvih detektivskih romana feljtonističkog tipa u hrvatskoj književnosti, koji čitatelje uvodi u strukturiranu i napetu pripovijest punu epizoda i draži pripovjedne detektivske igre (Lasić 1986). Njegova sinteza pustolovnog njuha Eugenea Suea i detektivske intrige koja podsjeća na Conana Doylea dodatno obogaćuje njegovu žanrovsku klasifikaciju, kombinirajući avanturu, misterij i povijesne događaje u kohezivno narativno iskustvo.

Postavljen unutar šire panorame hrvatske književnosti, ovaj roman predstavlja središnju točku u kojoj su tradicionalne naracije susrele rastuće zahtjeve čitatelja, spajajući povijesne kontekste s uzbuđenjem detektivske fikcije. Mjesto radnje u vrijeme antimadjarističkih prosvjeda, uz živopisnu povijesnu kulisu, naglašava i Zagorkinu sposobnost ispreplitanja društveno-političke kritike u svojim djelima, čime roman podiže značaj u hrvatskoj književnoj povijesti (Lasić 1988).

Čula sam kako su „naši dečki“ s Laščine pripovijedali da se sada može čovjeka „speći i skuhati“, a da nitko neće znati, jer je sva policija na demonstracijama. Ljudi bježe ulicama, pa do jedanaest sati noću gledaju demonstracije, a kuće su puste. (Jurić Zagorka 1988 : 507-508)

Žanr *Kneginje iz Petrinjske ulice* dokaz je Zagorkine književne genijalnosti i njezine sposobnosti da oblikuje narative koji nadilaze konvencionalne žanrovske granice. Postavljen na kritičnom raskrižju hrvatske književne povijesti, roman ne samo da nudi uzbudljivo pripovjedno iskustvo, već služi i kao prozor u društveno-političku i kulturnu tapiseriju svog vremena.

Prijelaz u 20. stoljeće obilježio je živahno razdoblje u hrvatskoj književnosti, s romanopiscima koji su eksperimentirali sa žanrovima, stilovima i temama, odražavajući

društveno-političke i kulturne promjene vremena. Zagorkina *Kneginja Zagorke* zauzima jedinstveno mjesto u ovom razdoblju, kako zbog svog romanesknog pristupa, tako i zbog spoja kriminala, avanture i povijesti. Usporedbom s drugim djelima tog vremena pruža se šira perspektiva o književnim strujanjima tog razdoblja.

Kriminal ac ne bi se smio kod nas nikada pokazati u uličnim iskazima, koji su kod nas toliko česti. Kriminal ac se mora, naime, što je više moguće uzdržati da ga ljudi ne poznaju, a kod onih koji ga poznaju, mora uživati simpatije. To kod nas ne ide. Jer čim se postaviš na ugao Jelačićeva trga ili u ma kojem dijelu grada za vrijeme uličnih nemira – izgubio si sav ugled u narodu, cijelo povjerenje i sve simpatije. (Jurić Zagorka 1988 : 73)

Značajna su paralela povijesni romani Augusta Šenoa, posebice *Zlatarevo zlato*. Šenoa je, poput Zagorke, isprepleo povijesne narative s fiktivnim pričama, stvarajući živopisne portrete zagrebačke prošlosti. Oba su autora pokazala sklonost spajanju povijesne autentičnosti s fiktivnom dramom. Dok je Šenoin rad više naginjao romantici i bildungsromanu, Zagorka je zašla u područje detektivske fikcije. Zagorkin roman, kao što je već spomenuto, inspiriran je Šenoinom epohom, uvažavajući povijesne teme i događaje (Lasić 1986).

Još se jedna paralela može povući sa sociološkim romanima Ksavera Šandora Gjalskog koji detaljno analiziraju onodobno hrvatsko društvo. I Zagorka i Gjalski slikali su živopisne slike svog suvremenog društva, ali dok su Gjalskijevi narativi bili više ukorijenjeni u realističkoj tradiciji, detaljno opisujući raspad tradicionalne plemićke klase u Hrvatskoj, Zagorka je kombinirala društveno-političku kritiku s uzbuđenjem detektivske fikcije.

Globalna perspektiva donosi utjecaj međunarodne detektivske literature. *Priče o Sherlocku Holmesu* Sir Arthura Conana Doylea jasno odjekuju *Kneginjom iz Petrinjske ulice*. Fascinacija otkrivanjem, misterijom i razotkrivanjem složenih narativa postajala je popularna u cijelom svijetu, a Zagorkin se roman može promatrati kao hrvatski odgovor na taj globalni trend. No, dok su Holmesove priče smještene u maglovite uličice viktorijanskog Londona, Zagorkina je pripovijest čvrsto ukorijenjena na zagrebačkim ulicama, unoseći u žanr poseban hrvatski štih.

Sa Zagrebač ke gore preko Zelengaja strujio je svježi gorski zrak, a pun mjesec preplavio je cijeli prekrasni goroviti kraj, i činio se tako čarobnim onima koji su ga s terase motrili. (Jurić Zagorka 1988 : 230)

Kneginja iz Petrinjske ulice Marije Jurić Zagorke ističe se, ne samo po svojoj žanrovski spojenoj priči, već i po prikazu žena. Priča se vrti oko različitih ženskih likova koji igraju ključne uloge, ne samo kao ukrasni elementi ili sredstva zapleta, već kao snažne, višedimenzionalne osobnosti, odražavajući i društvene norme tog razdoblja i Zagorkine vlastite feminističke perspektive:

Kneginja Borčinski - uvjerljivo najzagonetniji lik u priči, kneginja (što na hrvatskom znači "princeza") u početku je predstavljena pod oblakom misterije. Umotana u siluetu "žene u crnom", njezine su pojave obilježene sumnjom i intrigama. Njezino aristokratsko podrijetlo suprotstavljeno njezinoj prisutnosti u kriminalističkoj priči remeti tradicionalno prikazivanje plemstva. Njezin lik nudi komentar promjenjivog društvenog krajolika, gdje čak i oni višeg društvenog statusa mogu biti upleteni u skandal i intrige. Njezina višestruka priroda, međutim, otkriva ženu dubine, inteligencije i otpornosti, suprotstavljajući se stereotipima tog razdoblja (Kolanović 2006).

Tada se opet otvore vrata, opet uđe u sobu stražar i tamničar, kao njima žena u crn oj odjeći. Lice joj je bilo skrito crnom koprenom od čipki. (Jurić Zagorka 1988 : 80)

Darinka Antolković - drugi značajan ženski lik, predstavlja kontrast Kneginji. Iako dijele veo misterije kao "žena u crnom", Darinkini motivi i uloga u radnji izrazito su različiti. Bez otkrivanja previše detalja o radnji, njezina uključenost i radnje u priči prikazuju ženu koja je sposobna odlučiti, a donosi odluke, često izazovne, kako bi se snašla u burnim događajima koji je okružuju. Način na koji Zagorka oblikuje svoj lik daje čitateljima uvid u društvena očekivanja i izazove s kojima se suočavaju žene u tom razdoblju.

Ostali ženski likovi - dok su Kneginja i Darinka glavne ženske figure, narativ je prošaran drugim ženama, od kojih svaka pridonosi bogatoj tapiseriji priče. Od promatrača do potencijalnih svjedoka, svaki ženski lik, koliko god minoran, predstavljen je s određenom dubinom, izbjegavajući zamku jednodimenzionalnog portretiranja. Njihova prisutnost,

reakcije i interakcije s događajima oko njih nude mikrokozmički pogled na ženske uloge, očekivanja i borbe u društvu tog vremena.

Zagorkin prikaz žene u Kneginji iz Petrinjske ulice nadilazi okvire konvencionalnog. Stavljajući žene u središte zločinačke priče, ona dovodi u pitanje tradicionalne rodne uloge i nudi feminističku kritiku svog društva. Višedimenzionalni ženski likovi odvajaju se od stereotipa, nudeći nijansirani pogled na ženska iskustva, borbe i snage u društveno-političkom krajoliku koji se brzo mijenja.

Kneginja iz Petrinjske ulice Marije Jurić Zagorke ne samo da nudi uzbudljivu pripovijest nego čitateljima pruža kritičku leću za sagledavanje i razumijevanje položaja žena u društvenom i kulturnom kontekstu Hrvatske s početka 20. stoljeća. Predstavljanje žena u romanu svjedoči o promjenjivim percepcijama, normama i izazovima s kojima su se suočavale tijekom razdoblja obilježenog političkim nemirima, kulturnim preokretima i feminističkim pokretima u nastajanju.

1. Odras društvenih normi:

Početak 20. stoljeća u Hrvatskoj, kao i većem dijelu Europe, bio je vrijeme kada su društvene norme bile primarno patrijarhalne. Od žena, osobito iz viših slojeva društva, često se očekivalo da se prilagode tradicionalnim ulogama – ulogama supruga, majki i domaćica. Ipak, Zagorka dovodi u pitanje te konvencionalne uloge predstavljajući svoje središnje ženske likove, poput Kneginje Borčinski i Darinke Antolović, kao entitete upletene u misterije i enigme, ne samo kao pasivne promatrače, već kao aktivne sudionike događaja koji se odvijaju (Kolanović 2006). Njihova aktivna uključenost u središnju radnju remeti tradicionalne narative, predstavljajući žene kao agentice svoje sudbine.

2. Kulturni preokret i uloga žena:

Kulturni krajolik Zagreba u tom je razdoblju bio obilježen mješavinom tradicionalnih vrijednosti i novonastalih modernističkih ideala. Kako je grad prolazio kroz urbanizaciju i postajao središtem intelektualnih i umjetničkih pokreta, došlo je do istodobnog priznavanja prava žena i njihovih uloga izvan kućne sfere. Svojim pripovijedanjem Zagorka se suptilno dotiče tih promjena, portretirajući svoje ženske likove koji upravljaju tim dvostrukim pritiscima – držeći se društvenih očekivanja dok također žude za neovisnošću i djelovanjem.

3. *Feminizam i Zagorkina vizija:*

Iako pojam feminizam možda nije bio široko prepoznat ili priznat u hrvatskom kulturnom leksikonu tijekom ranih 1900-ih, podzemne struje ženskih prava i jednakosti bile su nepogrešivo prisutne. Zagorka svojim prikazom žena nudi nešto što se može smatrati feminističkom kritikom njezina društva. Žene u njezinoj priči nisu ni idolizirane ni žrtve; predstavljene su kao stvarne, manjkave, otporne i višedimenzionalne – odraz stvarnih žena njezina vremena, koje se bore s društvenim normama dok krče svoj put (Lasić 1986).

Kneginja iz Petrinjske ulice nadilazi svoju uzbudljivu pripovijest kako bi čitateljima ponudila slojevit, nijansiran prikaz žena smještenih u pozadini promjenjivog društvenog i kulturnog miljea. Zagorkine žene predstavljaju simbole otpora, otpornosti i evolucije, odražavajući promjene u percepcijama i ulogama žena tijekom ovog transformativnog razdoblja hrvatske povijesti. Također predstavlja jedinstveni spoj narativnih tehnika i stilskih izbora koji je izdvajaju od ostalih književnih djela svoga vremena. Osobitost romana leži u njegovoj sposobnosti da satka zadivljujući narativ koristeći niz stilskih i formalnih elemenata koji odražavaju i njegovu tematsku dubinu i njegov povijesni i društveni kontekst.

Roman koristi zamršenu narativnu strukturu, spajajući elemente misterije, kriminala i povijesne fikcije. Počevši od *in medias res* – tehnike koja čitatelja odmah uranja u radnju, Zagorka vješto gradi napetost i neizvjesnost, vodeći čitatelja kroz niz događaja koji se odvijaju (Lasić 1986). Ovo trenutno uranjanje izaziva čitatelja da se aktivno uključi i sastavlja narativnu slagalicu, postajući tako sukonstruktor priče. Zagorkini dijalozi imaju višestruku svrhu. Oni nisu samo instrumenti razvoja likova, već i vozila koja pokreću narativ naprijed. Dijalozi su osmišljeni tako da odražavaju društveno-kulturnu stvarnost vremena, s izborom jezika koji naglašava klasne razlike, obrazovnu pozadinu i regionalne utjecaje (Kolanović 2006).

– *Dakle, ipak si došao!*

– *Kako ne bih došao, majko, ta što ti misliš, zvala si me.*

– *Zvala sam te već više puta, ali nisi došao!*

Kneginja je govorila toplo, mirno, kao da se sprijateljila sa svojom sudbinom.

– *Imaš pravo da me koristiš.*

– *Ovako se nisi nadao naći svoju majku. (Jurić Zagorka 1988 : 80)*

Živopisni opisi zagrebačkih ulica, domova i znamenitosti ukorijenjuju priču u opipljivu stvarnost, omogućujući čitateljima da vizualiziraju i kreću gradom zajedno s likovima. Ova detaljna postavka naglašava društveno-politička događanja koja se odvijaju u pozadini, od demonstracija do javnih okupljanja, pružajući osjetilni doživljaj ambijenta vremena.

On pristupi k jednim vratima i otvori ih. Policajci uđoše u malu četverouglastu sobu. Na sredini je bio stol i dva stolca, u kutu krevet, nasuprot tome ormar, jedan sanduk, peć i mali divan, trošan i izlizan. (Jurić Zagorka 1988 : 7)

Složeni likovi romana, posebice njegove protagonistice, slojeviti su i razvijaju se kako pripovijest napreduje. Korištenje bliske perspektive u trećem licu nudi čitateljima uvid u misli i emocije likova, obogaćujući razumijevanje njihovih motivacija i postupaka. Stilski, Zagorka koristi različite simbole i motive koji pojačavaju tematsku dubinu romana. Ponavljajuće pojavljivanje misteriozne “žene u crnom”, na primjer, služi i kao narativni katalizator i simbol zagonetnih, višestrukih uloga koje su žene imale u društvu.

Povisoka, vitka, moglo joj je biti oko pedeset godina, ali se vrlo lijepo držala, upravo kao djevojka. Imala je crnu, vrlo finu odjeću, na glavi šešir s crnom vrpcom, au ruci je nosila crnu torbicu srebrom okovanu. Lice je bilo blijedo, a oči crne, i tako nekako neobično. Odmah sam vidjela da je strankinja. (Jurić Zagorka 1988 : 17)

Jedan je od stilskih i formalnih elemenata romana miješanje različitih žanrova. Iako se može uvjetno opisati kao kriminalistički roman, on nadilazi ovu kategorizaciju, dotičući se društvenih pitanja, politike i povijesnih događaja (Lasić 1973). Ovo spajanje žanrova omogućuje Zagorki da istraži teme dublje od pukog otkrivanja zločina, nudeći komentare o društvenim strukturama i ljudskim odnosima.

Kneginja iz Petrinjske ulice prikazuje majstorstvo Marije Jurić Zagorka u pripovjedačkim tehnikama i njezinu sposobnost da osmisli stilski bogatu, koliko i tematski duboku priču. Zamršena mješavina stilskih i formalnih elemenata romana uzdiže ga od običnog krimića do književnog remek-djela koje nudi ogledalo društvu svog vremena.

Proučavajući *Kneginju iz Petrinjske ulice* Marije Jurić Zagorke, uočava se neortodoksan pristup romana u pristajanju na konvencije detektivske fikcije. Funkcionalno, knjiga se samo uvjetno može nazvati detektivskom pripovijetkom. Ova tvrdnja proizlazi iz činjenice da sam čin otkrivanja ne služi kao primarna narativna žarišna točka, za razliku od mnogih detektivskih priča tog vremena. Nositelj radnje romana, lik koji predstavlja ubojicu, uglavnom je periferan. Ovo je značajan odmak od tradicionalnih detektivskih romana u kojima identitet i motivi počinitelja često pokreću narativnu napetost. U *Kneginji iz Petrinjske ulice* istraga ubojstva bitno se isprepliće, čak zasjenjuje, drugim događajima i odnosima koji su u tijeku. Živopisan primjer Šimekova smirenog držanja i sposobnosti deeskalacije potencijalno nasilnih situacija može se vidjeti u sljedećem ulomku iz romana:

Detektivi koji su pratili povjerenika pohitješe pred mladež i digoše batine... Pustite Šimeka – reče ovaj koji je s njim govorio – on mora po važnom poslu. I ljudi su ga mirno pustili. (Jurić Zagorka 1988 : 5-6).

Ovdje Šimekova interakcija s demonstrantima ističe njegove vještine u diplomaciji i rješavanju sukoba. Unatoč početnom neprijateljstvu prosvjednika koji ga nazivaju špijunom i policijskim psom, Šimek ostaje pribran i koristi se riječima, a ne silom, kako bi rastjerao situaciju. Njegov naglasak na hitnosti njegove misije da spriječi ubojstvo također pokazuje njegovu predanost pravdi i zaštiti javnosti, dodatno učvršćujući njegovu ulogu kao moralnog središta pripovijesti. Ovaj namjerni izbor pripovijedanja daje nekoliko jasnih izjava o ciljevima romana:

Društvene podzemne struje: Misterij koji okružuje ubojstvo ima tendenciju da se povuče u pozadini šireg društveno-političkog prikaza društva. Primjerice, roman zadire u živote zločinaca, portretiranje žena i demonstracije koje traju (Lasić 1986). Ovi aspekti čitateljima pružaju bogatije razumijevanje društvenih konstrukata tog vremena, sugerirajući da je ubojstvo samo jedan dio u široj tapiseri međusobno povezanih događaja i društvenih problema.

Refleksija moderne detektivske fikcije: Način na koji Zagorkin roman odražava suvremenu detektivsku fikciju jest njegova nijansirana uporaba tradicionalnih elemenata. Na primjer, iako su prisutni elementi poput prerašavanja, čina detekcije i pomalo naivnih

postupaka, oni su ugrađeni na način koji istodobno priznaje i dovodi u pitanje žanrovske konvencije (Lasić 1973). To osigurava da, iako roman ostaje poznat ljubiteljima detektivske fikcije, također nudi svježju perspektivu, posebno u svom naglasku na društvene zamršenosti.

Dok većina detektivskih priča naglašava logične, deduktivne vještine istražiteljice, Zagorkin roman predstavlja detektivku koja se u potrazi za istinom bori s osobnim osjećajima i emocijama. To je vidljivo iz dijaloga Šimeka i načelnika policije:

– Međutim, neću vas dulje zadržavati. Došao sam radi jedne stvari iz Zagreba. [...] – Dragi moj prijatelju, taj je lopov naprosto djevojku prevario. Rekao joj je da ide u Ženevu, a otišao je u Afriku ili Australiju. Zar vam to već nije palo na pamet? – Naravno da jest – no, ja sam bio u takvoj situaciji da sam se morao tješiti i sam sebe obmanjivati da ću toga čovjeka naći. Tu već nije radio moj policijski razum, nego osjećaj! (Jurić Zagorka 1988 : 399-400)

Ovdje je prikazana dubina Šimekova karaktera. On nije samo vođen potrebom da riješi slučaj, već je također duboko pod utjecajem svojih emocija i osobnih osjećaja. Razgovor pojašnjava kako detektivi, unatoč svojim objektivnim ulogama, nisu imuni na složenost ljudskih emocija. Upravo ta konvergencija dužnosti i emocija daje narativu jedinstvenu aromu, razlikujući ga od konvencionalnih detektivskih priča. Detektivka, u Zagorkinoj liku, nije samo rješavateljica misterija nego i duboko osjećajno ljudsko biće, razapeto između dužnosti i emocija. Ova nijansirana karakterizacija čini priču prikladnijom i dirljivijom, naglašavajući unutarnje sukobe kroz koje čak i pojedinci u takvim profesionalnim ulogama mogu proći.

Ovaj Zagorkin pristup daje dubinu pripovijesti, čineći je više od priče o misteriji i istraživanju. Postaje priča o ljudskoj prirodi, o sukobima između dužnosti i osobnih osjećaja te o složenosti samog života. Taj jedinstveni spoj emocija i istraživanja ono je što *Kneginju iz Petrinjske ulice* izdvaja u sferi detektivske fikcije.

Kneginja iz Petrinjske ulice svjedoči o zamršenoj međuigri stila, forme, pripovijedanja i karakterizacije likova. Roman, protkan bogatom tapiserijom stilskih sredstava, različitim pripovjednim tehnikama i uvjerljivim prikazom likova, nudi čitateljima višestruko književno iskustvo. Istraživanje o tome kako Zagorkin stil i forma utječu na pripovijedanje i karakterizaciju otkriva dubinu njezine književne vještine.

Korištenje *in medias res* u romanu kao narativne tehnike služi da se čitatelj odmah uroni u svijet priče, zahtijevajući njegovu pažnju i angažman (Lasić 1986). Ovaj pristup omogućuje duboko istraživanje psihe likova, dok su čitatelji bez uvoda uvučeni u njihova iskustva, izazove i dileme. Narativna tehnika, dakle, izravno pojačava dubinu i autentičnost prikaza likova.

Detaljni Zagorkini opisi okruženja, posebice zagrebačkog krajolika, pružaju živopisnu pozadinu u kojoj se odvijaju emocije i postupci likova. Ovi bogati opisi, ne samo da čitateljima nude osjetilni doživljaj, nego i zrcale emocionalna i psihička stanja likova, čineći njihove unutarnje borbe opipljivima (Kolanović 2006). Dijalozi u romanu, prepuni socio-kulturnih nijansi, djeluju kao ključni alati za karakterizaciju. Svojim govornim obrascima, izborom riječi i dinamikom razgovora, likovi otkrivaju svoju pozadinu, uvjerenja, težnje i nesigurnosti. Stil dijaloga, dakle, služi kao prozor u dušu svakog lika, čineći ih višedimenzionalnima i povezanima. Simboli i motivi koji se ponavljaju, poput zagonetne žene u crnom, ne samo da pokreću narativ, već i osvjetljavaju motivacije i unutarnje sukobe likova. Takvi simboli djeluju kao metafore za društvena očekivanja, osobne želje i često burno raskrižje, osobito za ženske likove romana.

Jedinstveni spoj žanrova krimića, povijesti i društvenog komentara u romanu (Lasić 1973) utječe na dubinu razvoja likova. Dok krimi elementi ulijevaju narativ u neizvjesnost i napetost, povijesni i društveni elementi daju kontekst, obogaćujući pozadinu likova i čineći njihove odluke i postupke unutar pripovijesti razumljivijim i utjecajnijim. U *Kneginji* Marija Jurić Zagorka majstorski koristi stil i formu kako bi oblikovala narativ prepun složenih, srodnih likova. Stilski i formalni odabiri romana nisu puki ukrasi, već su sastavni dio pripovijedanja i karakterizacije, osiguravajući da priča duboko odjekne među čitateljima.

U konačnici, *Kneginja iz Petrinjske ulice* nije samo roman; to je prekretnica u hrvatskoj književnosti, utjelovljujući duboku isprepletenost društveno-političkih konteksta, zadivljujuće priče i pronicljiv razvoj likova. Razmišljajući o njegovu značaju, ne može se ne priznati bezbroj načina na koje je ovo djelo pridonijelo evoluciji hrvatske književnosti i njezinoj kontinuiranoj relevantnosti u modernom diskursu. Ispreplećući kriminalističku fantastiku s povijesnim i društvenim kontekstom, Zagorka je učinkovito podigla položaj žanra u hrvatskoj književnosti. Njezina vješta inkorporacija detektivskog narativa obogaćenog

povijesnim elementima označila je pionirski pristup, zadovoljavajući potrebu publike za inteligentno osmišljenom i napetom pričom (Lasić 1986). Ova žanrovska fuzija dodala je ne samo element intrige, već je i otvorila put budućim piscima za istraživanje sličnih integracija. Autorica romana znalački spaja klasične elemente detektivske fantastike s duboko emotivnim i osobnim istraživanjem svojih likova. Ta sinteza nigdje nije očitija nego u interakcijama Šimeka i Darinke. Na primjer, sljedeći odlomak pruža bogat kontekst:

Darinka je šutjela, a Šimek je nastojao prodrijeti svojim psihološkim pogledom u dušu djevojke, da otkrije, kakav su dojam učinile njegove riječi. [...] Ako što ustrebate, evo vam moje adrese – ponudi Šimek djevojci i da joj čeduljicu s krivim imenom, ali s pravom adresom svoga stana (Jurić Zagorka 1988 : 204 - 206)

Ovdje svjedočimo slojevitosti Šimekova lika. On ne slijedi samo istinu kao profesionalnu obvezu, već je duboko uključen u emocionalna previranja pojedinaca s kojima komunicira. Njegov pokušaj da zaviri u Darinkin dušu oslikava tu dubinu. Umjesto da jednostavno prikuplja informacije, on je pokušava razumjeti na dubokoj emocionalnoj razini. Nadalje, otkriće dopisivanja s misterioznom osobom koja ima značajne emotivne veze sa slučajem dodaje još jedan sloj intrige. Ovdje se ne radi samo o rješavanju zločina; radi se o međusobno povezanim sudbinama i osjećajima svih uključenih. Darinkino oklijevanje i Šimekovo uvjeravanje u tajnost, prikazano kroz razmjenu tajne korespondencije, naglašavaju društvena ograničenja i pritiske tog doba. Jasno je da svaki potez, svaka izgovorena ili napisana riječ ima posljedice u ovoj zamršenoj mreži misterija i emocija.

Ono što Zagorka ovdje čini briljantno jest da oslikava kako detektivova potraga za istinom nije jednostavno putovanje. Umjesto toga, zaglibio je u osobne odanosti, emocionalne zaplete i stalno guranje između profesionalne dužnosti i osobne empatije. Taj spoj detektivova emocionalnog putovanja i zamršenosti istrage čini *Kneginju iz Petrinjske ulice* istaknutim djelom u hrvatskoj književnosti, pomičući granice onoga što detektivska fikcija može postići. Osim uzbudljive priče o misteriji i otkrivanju, roman služi kao prozor u hrvatsko društvo s početka 20. stoljeća, bilježeći njegov zeitgeist. Zagorka je suptilno, ali učinkovito istaknula prevladavajuće društvene norme, rodne razlike i političke preokrete, čineći njezin rad ključnim dijelom za razumijevanje društveno-političke klime tog doba (Kolanović 2006).

Zagorkino portretiranje njezinih ženskih likova, prepuno dubine i kompleksnosti, izazvalo je prevladavajuće predodžbe o ženstvenosti. U vremenu kada su uloge žena bile strogo definirane, njezini su likovi razbili stereotipe, otkrivajući snagu, inteligenciju i otpornost. Ti su prikazi nedvojbeno igrali ulogu u oblikovanju rasprava o rodnim ulogama i emancipaciji žena.

Pomna pažnja na stilske i formalne elemente, od narativnih tehnika do međudjelovanja likova, čini *Kneginju iz Petrinjske ulice* studijom pripovjedačke izvrsnosti (Lasić 1973). Zagorkin jedinstveni pripovjedački glas, u kombinaciji s njezinom sposobnošću stvaranja živopisnih slika, osigurava da čitatelji ostanu zaokupljeni od početka do kraja.

Čak i desetljećima nakon objavljivanja, roman je ostao aktualan. Njegove teme, posebno one o društvenim ulogama i razlikama, nastavljaju odjekivati, prikazujući Zagorkinu dalekovidnost i njezinu sposobnost da oblikuje narative koji nadilaze vrijeme.

5. Žena i izbornopravo glasa

Kada se promatra glas žena koji se pojavljuje kroz djela Marije Jurić Zagorke, poseban značaj ima jedan članak koji je objavljen u njezinom listu *Hrvatica*, a koji se izravno bavi gorućim pitanjem za Mariju Jurić Zagorku, ženu aktivno uključenu u politička zbivanja i ženu čiji feminizam prije svega teži jednakosti žena i muškaraca, a to je pitanje prava na glasanje kod žena.

U navedenom članku Marija Jurić Zagorka apelira na činjenicu kako je u većini razvijene Europe i svijeta pitanje prava glasa žena već uređeno te kako pravo glasa ženama zapravo doprinosi kvaliteti života, ne samo žena, već i muškaraca. U tome članku donosi pregled zemalja u kojima je dopušteno pravo glasa, izravno aludirajući kako su te zemlje kulturno i tehnološki značajno razvijenije od tadašnjeg hrvatskog društva. Tako navodi posebice pravo glasa u Sjedinjenim Državama, gdje su prve težnje oko dobivanja prava glasa ženama pokrenute još u devetnaestom stoljeću, točnije 1848. kada je donesena *Deklaracija o pravima i osjećajima* kojom su žene tražile pravo glasa te pravo na raspolaganje vlastitim posjedom imovinom, ali i čitav niz drugih prava koje su se nedvojbeno činile Mariji Jurić Zagorki kao ostvarenje sna: pristup obrazovanju, jednakost u društvu i ustavno-pravnim postupcima te pravo glasa. Zagorka navodi kako su time Amerikanke postale uzor Europljankama, a jasno pri tome aludira i na običaj svojih suvremenika koji su u velikom broju u prvoj polovici dvadesetog stoljeća emigrirali u Sjedinjene Države, zahvaljujući čemu su se redovito održavale putničke brodske linije iz Rijeke za New York. Nedvojbeno se time aludiralo i na to kako tamo gdje se odlazi u bolji život i žene imaju više prava te kako se bolji život u vlastitoj zajednici može postići poboljšanjem prava žena.

Zagorka naglašava i značaj borbe za prava žena u Velikoj Britaniji, pri čemu prikazuje povijest feminističkog pokreta u Engleskoj, posebice Londonu koji se razvija od 60-ih 19. stoljeća, a koji kulminira značajnim promjenama u percepciji značaja i prava žena tijekom Prvog svjetskog rata, kada se zbog opće mobilizacije muškaraca za frontove u Europi moralo prepustiti u značajnoj mjeri upravljanje državom ženama koje su to jako dobro iskoristile i pokazale da su itekako sposobne u mnogočemu zamijeniti muškarce. Poznavajući Zagorkin izričaj kroz njezin književni opus, u kojem je redovito žena iz sjene vodila muškarca koji se junački borio i bio snažni borac za pravednost protiv zla mačem i silom, dok je žena bila borac snagom svojeg uma i odvažnosti, nema sumnje kako je primjer Velike Britanije i žena

koje upravljaju državom u pozadini dok se muškarci bore na ratištima za slobodu bio veliki poticaj i za samu Zagorku te materijalizacija njezinih romantičarskih snova.

Pitanje prava glasa žena i položaja žena u politici Zagorka vrlo često obrađuje i u drugim temama, čak se može reći kako je to jedna od dominantnih tema časopisa *Hrvatica*. Nerijetko prenosi izjave hrvatskih političara i uglednika koji se ne protive ulasku žena u politiku i njihovog značaja u politici. Nažalost, donekle te izjave vadi i iz konteksta, no time ne umanjuje svoja nastojanja za poboljšanja položaja žena u politici.

Srećom, Marija Jurić Zagorka dočekala je za života pravo glasa za žene, i to neposredno nakon Drugog svjetskog rata, kada su žene u Hrvatskoj na izborima 1945. prve na prostoru bivše Jugoslavije ostvarile pravo glasa. Gotovo se sa sigurnošću može reći kako je to zapravo bila prava pobjeda nad mračnim totalitarističkim silama zla koje su zavile Europu u crno tijekom Drugog svjetskog rata, a tijekom tog razdoblja i život je Marije Jurić Zagorke značajno otežan, prema osjećajima i mišljenju nje same.

6. Zaključak

Marija Jurić Zagorka najpopularnija je hrvatska autorica svih vremena te je svakako najzaslužnija osoba za buđenje svijesti kod žena za ravnopravnost spolova i razvoj feminizma na prostoru Hrvatske. Ova svestrana književnica kroz svoja je djela, ali i kroz svoj novinarski rad, uvelike doprinosila povećanju svijesti o pravima žena, ali isto tako i o nacionalnoj svijesti kod Hrvata u vremenima snažne, prije svega mađarske, no potom i jugoslavenske hegemonije.

Temeljna inspiracija za njezino djelovanje bilo je upravno njezino djetinjstvo i adolescencija jer je Marija Jurić bila žrtva patoloških sukoba unutar svoje vlastite obitelji, zahvaljujući kojoj je, slijedom tvrdokorno tradicionalnih stavova njezine majke, umjesto razvoja svojeg talenta pisanja, završila još kao maloljetna djevojčica u braku s čovjekom dvostruko starijim od nje i sa sasvim oprečnim pogledima na svijet u usporedbi s njezinim. Ipak, Marija Jurić nije bila žena koja će se pokoravati strancu s kojim je bila vezana bračnim savezom, a još manje žena koja će pokorno slijediti toga istog čovjeka kada radi sve ono s čime se ona ne slaže: ona je radije odabrala teži put, pobjegla od svog muža te uz suočavanje s opasnošću od trajnog zatvaranja u umobolnicu i nemogućnosti samostalnog rada jer tada se smatralo krajnje neprimjerenim da žena bude književnik, posebice ukoliko su sadržaji tekstova koje piše politički inspirirani. Ipak, ona je vjerovala u sebe i svoj bunt i na kraju je, unatoč svim životnim neprilikama, postala upravo ovo što je danas Marija Jurić Zagorka: sinonim za borbu za ženska prava i jednakost spolova u Republici Hrvatskoj.

Vapaj ženskih glasova u njezinim je djelima zapravo njezin krik, inspiriran događajima u povijesti, ali još više inspiriran njezinim vlastitim događajima kojim je budila svoje sugrađanke i ukazivala im na situaciju u kojoj se žene nalaze. U njezinim romansama žene nisu samo lijepe princeze koje čekaju svog princa, one su heroine koje se bore za svoja načela i koje zajedno sa svojim muškarcima prolaze kroz buntove i pobune. One su ponekad pasivne, a ponekad aktivne u sukobu s negativnim likovima, ali redovito su glavni i vodeći likovi i redovito je upravo ženski glas onaj koji upravlja djelom i vodi ka konačnom raspletu. Zagorka je dobro znala što znači život obilježen spletkama, smicalicama i nerazumijevanjem okoline te koliko je žrtve potrebno da se postigne svoj cilj i ostvare svoja prava, posebice ukoliko si žena u strogo patrijarhalnom društvu. Između ostalog i njezine heroine prolaze težim putem da postignu ono što smatraju ispravnim.

Dok Zagorkin širi opus dovoljno govori o njezinoj predanosti promicanju prava žena, njezin roman *Kneginja iz Petrinjske ulice* služi kao vrhunski dokaz te predanosti. Zamršena mreža odnosa i dinamika moći u romanu ne samo da drži čitatelje u neizvjesnosti, već i upravlja burnim krajolikom rodne politike. Interakcije detektiva Šimeka s likovima poput Darinke pružaju prozor u izazove s kojima su se susrele žene tog doba. Duboko ukorijenjena društvena očekivanja i ograničene uloge koje su dostupne ženama ogoljene su, no ipak, unutar ograničenja, Zagorka oblikuje snažne ženske likove koji se nose s ovim izazovima s otpornošću i prkosom.

Roman oslikava temu koja se ponavlja kroz Zagorkino djelo: žene preuzimaju kontrolu nad svojim sudbinama. Dok je konvencionalni narativ tog doba možda pozicionirao žene kao pasivne primateljke sudbine, Zagorkina Darinka i druge junakinje aktivno oblikuju svoje sudbine, izazivajući društvene norme i potvrđujući svoju slobodu djelovanja. Takva zastupljenost ne samo da je učvrstila Zagorkin položaj kao pionirske feminističke spisateljice, već je i učinila da njezin rad odjekne među generacijama.

U *Kneginji iz Petrinjske ulice*, kao i većini svojih djela, Zagorka pokazuje duboko razumijevanje rodne dinamike moći svog vremena. Ispreplićući osobne priče sa širim sociopolitičkim kontekstom, ona svojim čitateljima nudi živopisnu sliku epohe, istovremeno naglašavajući bezvremenske izazove i trijumfe žena. Ovaj roman, stoga, nije samo zanimljivo književno djelo, već i svjetionik feminističke misli, dodatno pojačavajući neusporedivo naslijeđe Marije Jurić Zagorke u zalaganju za prava žena i ravnopravnost.

Nema dvojbe kako je Marija Jurić Zagorka žena ispred svog vremena. Prvenstveno njezina djela i poruke iz djela imaju svoju veliku važnost i danas jer koliko god žene imaju pravo glasa, zapošljavanja i smatra ih se ravnopravnim članovima društva, i dalje se na svakom koraku često podcjenjuje žene samo zato jer su žene. Ipak, u odnosu na društvo u kojem je živjela Zagorka, vremena su se značajno promijenila, a to se nikada ne bi dogodilo kada ne bi bilo ljudi poput nje koji su bili ispred svog vremena - dovoljno tvrdoglavih da ne prilagode sebe vremenu u kojem žive, nego natjeraju svoju okolinu za korak naprijed, u novo vrijeme budućnosti.

Sažetak

Cilj je diplomskog rada naslovljenog *Afirmacija ženskog glasa: Zagorka i trivijalni žanr* prikazati vapaj ženskih glasova u njezinim djelima, krik koji je inspiriran Zagorkinim vlastitim događajima. Sintezom povijesnog i ljubavnog romana stvorena su djela koja je publika prihvatila, a Marija Jurić Zagorka prepoznata je kao vrsni fenomen u okviru trivijalne književnosti. Junakinje njezinih romana nisu samo lijepe princeze koje čekaju svog princa, one su heroine koje se bore za svoja načela te prolaze kroz buntove i pobune. Zagorkina su djela dosad proučavana u kontekstu trivijalne književnosti, a u ovome će radu biti razmatrana i afirmacija ženskog glasa kroz njezina djela. U radu će se analizirati vapaj ženskih glasova u devet Zagorkinih romana, a naglasak će biti stavljen na Zagorkino pionirsko djelo – *Kneginja iz Petrinjske ulice*. Ispreplećući kriminalističku fantastiku s povijesnim i društvenim kontekstom, Zagorka je, osim afirmacije ženskog glasa, učinkovito podigla položaj žanra u hrvatskoj književnosti. U vremenu kada su uloge žena bile strogo definirane, njezini su likovi razbili stereotipe. Nema dvojbe kako je Marija Jurić Zagorka žena ispred svog vremena. Iako su se vremena značajno promijenila, to se nikada ne bi dogodilo kada ne bi bilo ljudi poput nje koji su bili ispred svog vremena.

Ključne riječi: afirmacija ženskog glasa, *Kneginja iz Petrinjske ulice*, Marija Jurić Zagorka, trivijalna književnost, žanr

Summary

The goal of master's thesis entitled *Affirmation of the female voice: Zagorka and the trivial genre* is to show the cry of female voices in her works, a cry that was inspired by Zagorka's own events. The synthesis of historical and romance novels created works that were accepted by the audience, and Marija Jurić Zagorka was recognized as an outstanding phenomenon in the field of trivial literature. The heroines of her novels are not just beautiful princesses waiting for their prince, they are heroines who fight for their principles and go through rebellions and revolts. So far, Zagorka's works have been studied in the context of trivial literature, and this paper will also consider the affirmation of the female voice through her works. The paper will analyze the cry of female voices in nine of Zagorka's novels, and the emphasis will be placed on Zagorka's pioneering work - *The ranee from Petrinjska street*. Interweaving crime fiction with historical and social context, Zagorka, in addition to affirming the female voice, effectively raised the position of the genre in Croatian literature. At a time when women's roles were strictly defined, her characters broke stereotypes. There is no doubt that Marija Jurić Zagorka is a woman ahead of her time. Although times have changed significantly, it would never have happened if it weren't for people like her who were ahead of their time.

Keywords: affirmation of the female voice, *The ranee from Petrinjska street*, Marija Jurić Zagorka, trivial literature, genre

Literatura

Blažević, D. (2014). Marija Jurić Zagorka : bibliografija radova. Zagreb: Društvo Marije Jurić Zagorke.

Coha, S. (2010). Nosi se Zagorka. Vijenac, 31-35.

Detoni Dujmić, D. (1998). Marija Jurić Zagorka. Priča koja ne može prestati. U: Ljepša polovica književnosti (str. 153-167). Zagreb: Matica hrvatska.

Đorđević, B. (1979). Zagorka: Kroničar starog Zagreba. Zagreb: Grafička izdavačka radna organizacija Joža Rožanković.

Grgić, K. (2009). Marija Jurić Zagorka i kanon modernizma. U: Grdešić, M. (ur.) Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 17-36.

Hergešić, I. (1976.) Marija Jurić Zagorka u: Marija Jurić Zagorka, Grička vještica, Svezak I., Stvarnost: Zagreb, str. V–XXXIII.

Jakobović Fibrec, S. (2008). Vodić zagorkinim tragom kroz Zagreb. Zagreb: Centar za ženske studije.

Jakobović Fribec, S. (2015). Biografija: Marija Jurić Zagorka. Preuzeto iz: Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske <https://ravnopravnost.gov.hr/arhiva/marija-juric-zagorka/dani-marije-juric-zagorke-1536/biografija-marija-juric-zagorka-1541/1541> (1.10.2023.)

Jurić-Zagorka, M. (1988). Kneginja iz Petrinjske ulice. Zagreb: Mladost.

Jurić Zagorka, M. (1988). Mala revolucionarka. Zagreb : Mladost.

Jurić Zagorka, M. (2008). Kamen na cesti. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, M. (2012). Dvorska kamarila. Zagreb: EPH Media.

Jurić Zagorka, M. (2012). Kći Lotrščaka. Zagreb: EPH Media.

Jurić Zagorka, M. (2012). Kontesa Nera. Zagreb: EPH Media.

Jurić Zagorka, M. (2012). Republikanci . Zagreb: EPH Media.

Jurić Zagorka, M. (2012). Tajna krvavog mosta. Zagreb: EPH Media.

Kolanović, M. (2006). Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije. Preuzeto iz: <https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1769&naslov=od-pripovjedne-imaginacije-do-> (1.10.2023.)

Kolanović, M. (2008). Zagorkin popularni feminizam u međuprožimanju novinskih tekstova i romansi. Mala revolucionarka-Zagorka, feminizam i popularna kultura: radovi sa znanstvenog skupa Marija Jurić Zagorka – život, djelo, nasljeđe / Feminizam i popularna kultura, 203-220.

Kolanović, M. (2010). Zagorka na duplerici. Vijenac, 41-50.

Lasić, S. (1973). Poetika kriminalističkog romana. Zagreb : Liber.

Lasić, S. (1986). Književni počeci Marije Jurić Zagorke. Zagreb: Znanje.

Lasić, S. (1988). Pogovor knjizi Marije Jurić Zagorke Kneginja iz Petrinjske ulice. Zagreb: Mladost.

Lugarić, D. (2009). Simbolični dalekozor: Flakerova proza u trapericama. Umjetnost riječi, 169-184.

Matić, A. (1987). Pripovjedački postupak Marije Jurić Zagorke. U S. Slapšak, Trivijalna književnost: zbornik tekstova (str. 135-145). Beograd: Studentski izdavački centar: Institut za književnost i umetnost.

Ograjšek Gorenjak, I. (2008). Neznana prvakinja povijesti žena u Hrvatskoj. Mala revolucionarka-Zagorka, feminizam i popularna kultura: radovi sa znanstvenog skupa Marija Jurić Zagorka – život, djelo, nasljeđe / Feminizam i popularna kultura, 45-60.

Oklopčić, A.-M., & Posavec, B. (2013). Gotički tekst, kontekst i intertekst Tajne Krvavoga mosta Marije Jurić Zagorke. Fluminensia, 21-31.

Perić, M. (2010). Problematizacija ženskog roda i identiteta u Zagorkinom romanu Kamen na cesti. Kaj : časopis za književnost, umjetnost i kulturu, 31-46.

Šicel, M. (1997). Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća. Zagreb: Školska knjiga.

Tvorić, A. (2008). Zagorka kao širiteljica liberalnih ideja u romanu Republikanci. Mala revolucionarka-Zagorka, feminizam i popularna kultura: radovi sa znanstvenog skupa Marija Jurić Zagorka – život, djelo, nasljeđe / Feminizam i popularna kultura, 97-118.

Internetski izvori:

<https://www.biografija.com/marija-juric-zagorka/> (30.6.2023.)

Izjava o pohrani završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Ana Komar
Naslov rada: Afirmacija ženstog glasa: Zagorika i trinjalni žanr
Znanstveno područje: humanističke znanosti
Znanstveno polje: filologija
Vrsta rada: diplomski rad

Mentor/ica rada:
dr. sc. Boris Škvorc, redoviti profesor u trajnom zvanju

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:
dr. sc. Boris Škvorc, redoviti profesor u trajnom zvanju

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

dr. sc. Marko Dragić, redoviti profesor u trajnom zvanju
dr. sc. Nikola Sunara, viši asistent

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

Split, 27. 11. 2023.

Potpis studenta/studentice: Ana Komar

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ana Komar, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice hrvatskog jezika i književnosti te filozofije, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, studeni 2023.

Potpis

